

JAKEMUSI ALEXANDRU K.

50 - A. K. - 50

1979

Výslovný zákaz dalšího opisování rukopisu

- 1979 -

Když jsem nedávno naslouchal úryvkům z Pamětí Jaroslava Seiferta, uvědomil jsem si jejich ojedinělost či ještě spíše osamocenost. A to ještě starý pán vzpomíná na dobu, na niž se ještě vzpomínalo, kreslí svou podobu osobností, které byly již vícekrát nakresleny. Ale co doba, která následovala? Kde vezmeme obrazy jejích osobností?

Jako bychom přijali oficiální klatbu, která se po desetiletí vznáší nad naší kulturou. Jako bychom přijali vlastní zatracení: nic nejsme a za námi ať se zavře mlčení. Anebo to snad činíme ze vzdoru vůči oficiální adoraci tyranů, vůči marné snaze dvorních sochařů vztyčit pomník svým hrdinům nicoty, svým poslům prázdnoty?

Nemohu souhlasit: proč se vzdávat práva svědčit o opravdových osobnostech?

Jsme až příliš smrtelní, budeme-li příliš dlouho váhat, svá svědectví nevydáme nikdy a naše doba posuzována ať již na základě vykopávek anebo oficiálních dokumentů nebude

moci býti vzpomenuta jinak než s odporem či
nanejvýše s útrpností.

I.K.

ALEXANDR KLIMENTIEV

narozen 30.1.1929 v 17 hod. 45 minut

Slunce	☉	10.20	Vodnáře	♊
Měsíc	☾	19.30	Vah	♎
Merkur	☿	24.10	Vodnáře	♊ retrográdní
Venuše	♀	27.00	Ryb	♋
Mars	♂	21.00	Blíženců	♊
Jupiter	♃	2.30	Býka	♉
Saturn	♄	26.50	Střelce	♐
Uranus	♅	4.30	Berana	♈
Neptun	♆	0.30	Panny	♍ retrográdní

Ohnivá znamení	♈♉♊♋	ASC	4
Zemská znamení	♌♍♎♏		2
Vzdušná znamení	♈♉♊♋		6
Vodní znamení	♌♍♎♏		1

Kříž kardinální	♈♉♊♋		2
Kříž pevný	♈♉♊♋	ASC	6
Kříž pohyblivý	♌♍♎♏		4

Převaha planet ve vzdušných znameních dává sangvinickou letoru a důraz na spojení přátelská, společenská a citová.

Převaha planet ve znameních pevných dává schopnost organizační, převahu citu.

INDIVIDUALITA (podle ASC, Slunce a Neptuna) sebevědomá, rád je ctěn druhými, ale uznává též jejich právo na separátní a nezávislou existenci. - Smysl života je nacházen v práci, která má vodnářsky reformní charakter. Povšechný běh života je poznamenán přátelskými spojeními. - Osobnost nervní, přes sangvinickou letoru snadno upadá do melancholie, podivné nálady a podivné duševní stavy. Intuitivní kritik a analytik. Alkohol bystří takto vyvinutý rozum, způsobuje čilé napětí, ale dlouhodobě, jak již je ostatně jeho zvykem, poškozují zdraví.

MAJETEK (podle II. domu, Merkura, Panny)

Je získán prací. Jsou nápomocní přátelé a nemalou roli ve zjednání materiální nezávislosti hraje manželka. V praktických věcech je zrozený racionální, umí kriticky analyzovat situaci a dosáhnout cíle snažení.

INTELIGENCE (podle II. domu, Vah, Venuše a Měsíce)

Intuitivní umělec, vlohy k vyjádření se slo-
vem a gestem, smysl pro krásné, harmonické
a příjemné, ve svém blízkém okolí nesnese
hrubost a hulvátství, miluje klid. Ve skrytu
se zajímá o temné a těžko vysvětlitelné je-
vy života. Na vzdělání zapůsobila práce ve
filmu. Typická je proměnlivost zájmů a změny
v realizaci vzdělání. Bude tu i lenost domýš-
let a promýšlet do konce přicházející ideje.
Výpravy do přírody a malé výlety zdržují u-
skutečnění dalších a závažnějších cest do
ciziny.

DOMOV (podle IC, Škorpiona, Dračího ohonu a
Marta) byl navštíven osudovým neštěstím,
předčasnou smrtí matky. Otec byl cizinec,
vášnivý vzdělanec, který však nemohl plně
rozvinout své schopnosti. Na matčině smrti
měl svůj podíl. - Zrozený hledal náhradu za
domov i za otce v přátelství a intelektuální
činnosti. Tradice, na niž navazuje, je překo-
návání hmotné závislosti důrazem na duchovní
spojení.

LÁSKA, ZÁJMY (podle V. domu, Střelce, Jupitera a Saturna). Ve středu zájmu jsou záležitosti ideologické (politika, filozofie, přírodní náboženství) a práce, ovlivněná reformními myšlenkami. V lásce je střízlivý a zdrženlivý, ideální. Miluje psaní, četbu, rozmluvy a pevný majetek, který získal spoluprací s nakladatelstvími.

PRÁCE (podle VI. domu, Saturna, Slunce) se týká literatury a umění, je zaměřena filozoficky a reformně, spojena s veřejným působením a úspěšnou, stálou spoluprací se zmíněným nakladatelstvím.

MANŽELSTVÍ (podle VII. domu, Saturna, Urana a Merkura) má charakter osobitý a přátelský. Partner v manželství je nejlepším a vlastně jediným skutečným přítelem. Je to člověk s originálními názory a trpí bolestmi hlavy. K výtvarnému vyjádření mu vyhovuje více grafická než malířská technika. Manželství je těžkým a napjatým vztahem, obrazně řečeno, stín osudu a matčiny smrti.

OSUD (podle VIII. domu, Jupitera, Neptuna a Venuše) je poznamenán ztrátou matky a důležitou roli v něm hraje omezení, což proti vlastní vůli vede k vyhledávání samoty. Ztráty týkající se společenského postavení jsou kompenzovány harmoničtější a trvalejší realizací literární a vztahem k přírodě (a k domu na venkově). Významným vymezením je sklon k alkoholu a pudová chytrost. Zrozený se dožije vysokého věku a smrt nastane za klidného a vyrovnaného duchovního rozpoložení, při práci.

IDEJE (podle domu IX., Berana, Marta a Ura-na) velmi ovlivňují vztahy k veřejnosti, četba a rozhovory s přáteli. Důležitý vliv má na světový názor manželka. Filozofický postoj k životu bude stále více vést k neshodě s míněním přátel - také s ohledem na zdravotní stav partnera.

POVOLÁNÍ (podle MC, Býka, Venuše a Dračí hlavy). Filozofující spisovatel, úspěšný hlavně v cizině, v jeho tvorbě by se měla stále výrazněji prosazovat přírodní filozofie a vliv astrálního napojení. O ztrátách týkajících se povolání a společenského postavení již byla řeč.

PŘÁTELÉ (podle XI. domu, Eliženců, Merkura a Marta) jsou lidé intelektuálně založení, spisovatelé a společenští reformátoři.

OMEZENÍ (podle XII. domu, Raka, Měsíce) působí jednak důrazem na vzdělání, krásu a inteligenci, jednak spojením se sesterskou bytostí, jakož i tendencí stahovat se do ústraní domova. Proto také všechno osudové zlo (zásahy karma) se dotýká domova a vlasti.

Karol

Studentská léta

Poznala jsem Sašu Klimentieva jako septimána, jednoho ze široké skupiny pražských středo- a vysokoškoláků, kteří v prvních poválečných letech se sjížděli z celých Čech a Moravy na letní a zimní konference akademické YMCA. Tato instituce jako mnohé jiné už od počátku padesátých let neexistuje, ale v paměti i v životě tehdejších účastníků zachovala silnou stopu. Zrodila se v druhé polovině dvacátých let, když Obrodné hnutí, vzniklé několik let předtím, se rozdělilo v Etnické hnutí, orientované pozitivisticky, a v Akademickou Ymku, založenou na bázi interkonfesičního křesťanství. AY od počátku učinila svými vůdci prof. J.L.Hromádku a E.Rádla. K nim kongeniálně náležel také sekretář hnutí Jaroslav Šimsa, svým věkem málo převyšující studenty, ale jejich piláček a autorita občas větší než autorita obou profesorů. AY byla od počátku větví Světové křesťanské studentské federace, vysílala delegáty na její různé konference a také našich se vždy účastnilo kromě cizích studentů i několik řečníků

jiného jazyka i jiných kontinentů. Už sám tento fakt činil z konferencí místo zajímavé a plodné výměny názorů a poznání. Pořádaly se začátkem prázdnin v poklidném prostředí některého menšího města, zasazeného do blízkosti lesů a vod, a davy studentské mládeže se stávaly na dva týdny osou jeho života. Přednášky a diskuse, ty programované i neprogramované, k nimž docházelo nejčastěji v noci na slavnících a které byly daleko ohnivější než ty denní, se tu střídaly se sportem a jinými kratochvílemi prázdninového života. Uzavírala se nová přátelství a rozloučení byla vždy jen slibem příštích setkání. Před válkou kromě otázek osobní víry, jež se chtěla vymanit z krunýře konfesijních formulací, se dostávaly na pořad všechny ožehavé otázky, jimiž doba žila. Sahaly od počínající hospodářské krize a nezaměstnanosti po snahy po jejich řešení změnami společenských struktur, a od obav z nástupu diktatur až po problémy duchovního a morálního vakua u nás i všude ve světě. Vysokoškoláci nalézali v AY svou druhou alma mater, jež na rozdíl od jejich domácích fakult na nich nevyžadovala jen

přesné myšlení, ale také odpovědnost a osobní účast v zápase o novou vnitřní i vnější stabilitu doma i ve světě.

Boj proti nacismu AY v pravém smyslu slova dekapitoval. S výjimkou Hromádky, který byl v Americe, padly nejenom vůdčí hlavy, ale i mnoho řadových členů a někteří, kteří se vrátili ze zahraničních armád nebo z německých Kz, byli po krátké době na dlouhé léta uvězněni. Avšak přes tyto ztráty a přes cézuru šesti let se AY ihned vrátila ke svému poslání, nyní pod vedením profesora Komenského teologické fakulty J. B. Součka. Jeho přátelství s profesorem J. Patočkou vedlo k tomu, že i on se občas objevil mezi konferenčními řečníky. Moený příliv nové generace učinil z AY opět živou platformu pro orientaci v otázkách po smyslu života a osobní i společenské odpovědnosti. Zvláště četná pražská středoškolská skupina vynikala tehdy vzácnou aktivitou a iniciativou. Několik jejích členů vydávalo vlastní časopis. Pamatuji na Blaska Jana Šimsy a Cihlu Bedřicha Loewensteina, ale bylo jich více. Obsahem bylo všechno, co zaujalo autorovu mysl:

úvahy nad přečtenými knihami, nad problémy a událostmi, k nimž právě došlo, nad otázkami čistě osobními, jež jsou mládeži vždycky vlastní. Těch několik strojových archů, spojených sešívačkou, v počtech exemplářů odvislých od průklepové kapacity psacího stroje, bylo vlastně od konce 40. let první formou samizdatů. Později, zbaveny osobních tónů a omezeny na jediné téma, se staly až do dneška jedinou možností komunikace a výměny názorů pro všechny, kdo pro jinakost svých základních postojů nenašli přístup k oficiální kulturní obci. -

Saša se svými kamarády patřil tehdy k nejmladším a v davu mládeže dosud mi neznámé jsem ho poprvé vzala na vědomí, když ve svém diskusním kroužku s rozhodností prohlásil, že dá přednost svému zatracení před spásou, má-li se tak stát nástrojem k vyvýšení slávy Hospodinovy. Taková silná tvrzení jsem z jeho úst slýchala potom častěji. Náležela však jenom k jednomu pólu jeho široké, s poloviny ruské duše, a od počátku svých univerzitních let je Saša vystřídal opačnou krajností. Stavěl se s povýšenou převahou mimo dobro a zlo a vzbuzoval rozhořčení svých

přátel, vesměs mocně zaujatých především snahou poznávat, co byti má, aby podle těchto norem mohli orientovat svoje poslání. "Já jsem v absenci," stalo se tehdy jeho častým výrokem. Odmítal být angažován, odmítal patřit na kteroukoli utilitární rovinu. Bylo v něm místo pro všechny krajnosti, ale největší část jeho bytosti zůstávala mezi nimi. Byla v něm hravost, fantazie, fabulace, potřeba zaskvít se, ohromit a vychutnat dokonalé potěšení jak nad rozhořčením svých notoricky seriózních přátel, tak nad obdivem rozněcovaným v srdcích dívek. Někdy jeho kanadský žert končil prudkým střetnutím, ale Sašu přitom vedla jen elementární radost z překvapení a povedeného žertu. Jeho vztah k přátelům se tím nikdy nenarušil.

Ještě před likvidací AY, v době, kdy se brigády staly povinnou součástí studentského života, vybrali si také Ymkaři opuštěnou jesenickou vesnici, aby odlehčili lesní správě v starostech o devastované pohraničí a aby na rozdíl od konferencí příliš intelektuálních zkoušeli praktický životní styl křesťanského společenství uprostřed těžké práce a primitivních životních podmínek v rámci přírody, aniž

by se na tu dobu zcela vzdali své vnitřní potřeby vést diskuse, ať už to bylo při práci, nebo v noci. Jesenické brigády zůstaly dlouhodobou láskou dorůstajících generací přes celé dvacetiletí, až je bdělé oko státní správy či policie před třemi roky také zakázalo. Jejich pořadatelem byla po likvidaci AX evangelická teologická fakulta. Ymkařská éra byla v análech brigád dobou heroickou a Saša se svým nejbližším kruhem na tom měl největší podíl. Zlatým hřebem se stal zvláště jeden jeho bohatýrský čin, na nějž se dosud nezapomnělo.

Těsně před koncem jednoho brigádnického běhu a nástupem nových účastníků se do hlubokého ticha chladné horské noci ozval náhle poplašný hlas zvoničky, jež jinak svolávala k jídlu a večernímu společenství. Zvonění provázelo přiškrcené a zoufalé volání o pomoc. Když se však po krátkých minutách zděšení a rozespalí brigádníci seběhli ke zvoničce, našli ji mlčící a opuštěnou, beze stopy násilného činu. Rozhořčení velitelé okamžitě poja-li podezření proti jediným dvěma chybějícím: obyvatelům chalupy Černý strop, jimiž byli Saša a Láďa Hejdánek. Oba, zdánlivě probuzení teprve jejich příchodem, projevovali ne-

líčené překvapení i rozhořčený údiv, že jsou viněni z nízkého činu, a na důkaz svého alibi ukazovali svoje holinky s dávno oschlým blátem, bez nejmenší stopy noční rosy. Záhada zůstala nerozluštěna.

Shromážděný dav se zklamaně rozešel a málokdo ještě ušnul. Snídaně byla zamlklá, nad noční příhodou leželo tajemství, ale zůstalo jen nedokazatelné podezření. K rozluštění došlo po odpoledním návratu z práce, kdy se poplašný hlas zvoníčky ozval znova. Opět, tentokrát za denního světla, se všichni rychle sbíhali - zvoníčka však stejně jako v noci zela prázdnotou a její zvonek mlčel. Tu se už všechny zraky obrátily k Černému stropu. Z jejího vikýře se houpal zvon a nad ním stylově vlála pirátská vlajka. A tehdy Honza, doživotně hluboce proniklý puritánstvím evangelického sboru a asketickou kázní Lesní moudrosti, cholericky vzplanuv spravedlivým hněvem vůdce odpovědného za morální integritu brigády, s malou hrstkou věrných se vrátil do chalupy. Chalupa ihned zazněla válečným křikem, duněním po stropě, a zahalila se do oblak prachu z rozvířené řezanky, která byla jedinou municí obou válčících stran. Dav při-

hlížel se sportovním zájmem. Připojil se však ještě zástup nově nastupujících brigádníků, kteří právě přicházeli od vlaku. Protože neměli tušení, co se děje, hleděli s neklidem i zděšením na scénu hodnou Divokého západu, do něhož se tak nečekaně dostali. Prach valící se celou střechou se podobal požárnímu dýmu a praskající prkna na stropě napovídala katastrofu. Tehdy jsem odhodlaně vběhla do chalupy a z poloviny schodů, na něž nebylo vidět, jsem zavolala vzhůru nejmocnějším hlasem, na nějž jsem stačila: "A teď dost!" Docela neuvěřitelně nastalo okamžité ticho. Vzduch se mírně zjasnil, bylo slyšet jen hlasité oddechování unavených bojovníků a všichni nyní svorně hledali brejle, které Láďa v zápalu boje ztratil. Když jsem později vyslovila svůj údiv nad neuvěřitelným efektem svého zákroku, svěřily se mi obě strany, že je vysvobodil z vnitřních rozpaků, protože chtěly už dávno přestat, ale nevěděly, jak to se ctí učinit.

Nicméně Saša byl obdivovaným hrdinou. Před několika dny při sklizni sena v blízkém a zcela opuštěném Aloisově jím s Láďou přišlo líto zvonu tak podobného našemu, který tam nemě a neužitečně visel a sám se nabízel k napí-

navému poslání. A tak s nasazením života a
vší své fyzické síly se vyšplhali po trámové
konstrukci, hladce ošlehané deštěm a rozvikla-
né horskými větry do výšky asi pěti metrů, vy-
zvedli zvon z jeho ložiska, stejnou cestou do-
pravili sebe i zvon o váze 20 až 30 kg nejpr-
ve dolů a potom ještě asi dvoukilometrovou
lesní cestou na místo budoucího činu.

Tato příhoda se stala v příštích letech
zlatým hřebem vzpomínek omšelých brigádníků,
když u táborového ohně vzpomínali zašlých ča-
sů a bitev, a nováčci jim naslouchali se za-
tajeným dechem a touhou vyrovnat se odešlým
bohatýrům. -

K tomu, aby se stal moudrým, vyzkoušel
Saša několik fakult. Studium tehdy ještě ne-
bylo tak přísně reglementováno a přežívala
řada akademických svobod zaniklé epochy. Roz-
pětí jeho výběru bylo široké. Sahalo od teolo-
gie až po architekturu, ale obojí zkusil je-
nom na nějaký týden. Déle zůstal na dramatur-
gii a bohemistice. Odněkud odešel sám, odně-
kud na úřední pokyn. Dovést studium k absolu-
toriu se mu nepodařilo. Přijal zaměstnání v
Pedagogickém nakladatelství ještě před odchodem
na vojnu. Tehdy naposled zaměřil svým sto-

pem do Brna. Jedno odpoledne jsme stáli nad Brnem, hleděli na souvislá pásma lesů, zbarvená již podzimem, a Saša rekapituloval svůj život. Ještě se ozvalo občas jeho staré tvrzení o lhostejnosti vůči dobru a zlu, ale nějak váhavě a beze vzdoru, a věděla jsem, že už ani v jeho mysli neplatí, co v jeho životě neplatilo nikdy, že chlapec vedle mne má citlivé a čisté srdce a jeho životním údělem bude prostota a pravda. Měla jsem jen obavu z toho, jak unese vojenskou disciplínu. Shodou příznivých okolností ji unesl dobře, vlastně jí ani příliš neužil, a už v polovině vojny se oženil. Potom jsme se už vídali zřídka. V šedesátých letech se stal Saša slavný. V jeho povídkách je mnoho tónů, které mi bývaly známy. Jsou tam i jiné, ale laskavé a porozumivé soucítění s drobnými lidmi v mnoha jeho prózách je rys, který v něm klíčil od jeho chlapectví.

Najednou je mezi lidmi, kteří se stávají jubilanty. Za onoho druhého čtvrtstoletí, kdy sleduji jeho život jen ze zpráv našich společných přátel, Saša vyhrál svůj život. Nezaprodal prvorozenectví vnitřní poctivosti a pravdy za mísu čočovice. Ani přes pózu svých

dvaceti let nikdy nedovedl být skutečně "v absenci", ale "při tom", a dodnes zůstal spojen se starými přáteli tím, co na počátku jejich mládí před ně imperativně kladla AY.

Před rokem mi napsal, že se mu už oženil syn. Také děti jeho přátel už povětšinou dospěly, a mně je při pohledu na tuto generaci, narozenou během padesátých let, líto především toho, že neměla jako její rodiče možnost poznat život družného svobodného společenství, v němž mohli bez zábran hledat svou cestu zmatkem světa a najít pro ni oporu v celoživotním přátelství s mnoha sobě podobnými i přes rozdílnost tak mnohého pohledu na spleť skutečnost naší doby.

Božena Komárková

Noc zlatých helikónů

V exilu, kde se mluví výhradně vybranou češtinou lahodného typu, budu už navždy platit za sprostáka, i kdybych hřích nazvaný Tankový prapor vyvážil padesáti něžnostmi jménem Eměke. Je to jedna z nepatrných absurdností našeho věku, jehož patrně zatím nejdokonalejším satirickým symbolem je mondšajsonáta zahraná Velkým Diktátorem bezprostředně poté, co před jeho zraky a na jeho pokyn bídnou smrtí zahynul bláznivý vynálezce kloboukového padáku - pokud jím ovšem není zcela nesatirický bojovník Al Fatah na nedávné obálce magazínu TIME, překračující malebnou hromadu civilních mrtvol, s květy zastrčenými do hlavně ještě rozžhaveného samopalů.

Do téhle dialektické galerie absolutních protikladů se mi zařazuje Saša Kliment, ten zajisté nejjemnější současný český prozaik, zasněný dědic ruské duše, přesazený v prenatalním stádiu odněkud z čechovovských salónů do města, jehož duchovním centrem je dnes světoznámý dům U kalicha.

Ale s hospodou, kde císař pán měl trapný konflikt s mouchami, to nesouvisí. Souvisí to s překrásnou hvězdnou nocí na tankodromu v Milovicích (tam, co je teď to ruské městečko, přesazené ze ztracených drezíráků za Uralem do krajiny Karla Hynka Máchy), proto tak překrásnou, že vnímanou dvěma mladými muži plnými šťáv těla i duše, oblečených do neslušivých uniforem lidové armády, uvězněnými ve výcvikovém prostoru, jehož dovolenková praxe, třicet kilometrů od Prahy, se řídila dovolenkovou praxí posádek ztracených v prázdnou za Uralem. Jeden jsem byl já, a ta noc je neoddělitelnou součástí pohany českého jazyka nazvané Tankový prapor (čehož si ale nikdo nevšiml, zrovna jako si nikdo nevšiml, že Boží muka jsou detektivky). Druhý byl Saša Kliment, a tam, tenkrát, pod těmi souhvězdími, kde se mezi stříbrem letních souhvězdí třpytila nějaká nevysvětlitelná kapka zlata jako nugget mezi křišťálovými vejci hnízda v panství Anrheimském, mi vyprávěl, jak se chtěl stát filmařem. Jediné, co se mu však u filmu dosud podařilo, byla spolurežie - nedokončeného, pozastaveného - díla vyráběného dokumentárním studiem na objednávku sexuologické katedry

Univerzity Karlovy, jehož záměr nebyl umělecký, ale terapeutický: po shlédnutí měli hoši toužící po hoších zatoužit po dívkách. Podle tehdejší teorie (nikoli Sašovy) hodlali toho tvůrci docílit technikou, jaké použil v němém filmu Nájemník Alfred Hitchcock. Protože tam nemohl dát zaznít krokům podezřelého nájemníka v prvním poschodí, předvedl kroky vizuálně pomocí skleněné podlahy a vertikálního úhlu kamery. Po skleněné podlaze Sašova filmu neměli ovšem chodit hoši, ale dívky; a to dívky neopatřené oděvem v těch tuhých dobách socrealistické morálky jen proto, že se tu pornografie dala vysvětlit jako pomoc nemocným.

Jati takovou obscénní estetikou, na chvíli jsme se odmlčeli a klouzali jsme zrakem střídavě od jasných srpnových hvězd k zářícím oknům domů na Balónce, kde bydlely hezké důstojnické paničky, obvykle bez manželů - ti stále bránili klid našich žen a dětí na nočních štabních cvičeních. Potom já vzdychl a Saša, z ničehož nic, začal recitovat jemnou, něžnou, nesporně - v těch časech soustruhové estetiky - idealistickou báseň, kde byly ty hvězdy a také oči, zřejmě ženského pohlaví.

Ale nebyly tam ještě zlaté helikóny. Tahle nejoriginálnější ozdoba aktu milování, jakou z literatury znám, se ze stříbrných souhvězdí nad středem Čech, ozvláštněných nevysvětlitelným nuggetem, přiblížila k zemi až mnohem později, stromořadím vycíděných petrolejových lamp z křišťálu a z mosazi, a celá zlatá, spadla do knihy jménem Nuda v Čechách.

Když jsem ji tam našel, takhle jsem si vzpomněl na čtvrtstoletí přátelství s jemným člověkem Sašou a přes oceán času a geografie posílám mu pozdrav.

Josef Škvorecký

Toronto, Ontario, listopad 1978

Sašo, kmitne se v tom povídání i jedna postava, jež nás svým způsobem sdružovala dávno dřív, než jsme mohli tušit, že nás sdruží mnoho jiného. Proto se Ti odvažuji s díkem za Tvou práci a existenci a s přáním, aby obojí pokračovalo čím dál intenzivněji, věnovat právě tenhle útržek svého rozsáhlejšího "textu ve zrodu".

Z.U.

Krise

Dnes tomu prozaicky říkají jen Pečky. Kdysi to byly snad i úředně Pečky na dráze. Tím se z toho zakouřeného městečka, obklopeného převážně už z druhé poloviny minulého století žlutavě šedými budovami továren, nemohla stát žádná krásná Telč, o níž jsem se s jakýmsi až nebezpečně vlasteneckým potěšením dočetl v katalogu newyorské výstavy lidských bydlišť od pravěku k dnešku, že je to díky svým podloubím, chránícím místní občany i příchozí před deštěm, "ukázka altruismu v architektuře". Pečky na dráze byly spíš ošklivým malým vzorkem průmyslově ozbrojeného a dravého sobectví na úkor devíti desetin místních obyvatel. Přesto měly pro jeden mladě

nezralý zrak své půvaby. Právě i díky té dráze.

Jednu z tamějších továren na hospodářské stroje zdědil kolem roku 30 po zemřelém otci Lubor Suchý, střídavě pro rodinu synovec, bratranec či strýc ze strany mého otce. Byl spíš malý, s jakousi trochu vylekanou rozpačitostí se usmíval a mluvil vždy jen pianissimo a sostenuto, občas i s poutavými synkopami mírného koktání. Platil v rodině za předobraz neúspěchu a já od raných let tušil, že ho skoro všichni mají jaksi soucitně rádi. Skrytě se mě to dotýkalo. Lubor podle mne soucit nepotřeboval. Zasloužil víc či méně, jen ne tohle.

Od nepaměti snad do svých patnácti jsem léto co léto jezdil do Peček nejméně na týden či dva, občas na déle. Nejvíc mě tam vábila zchátralá veranda obytné části továrního objektu. Poskytovala výhodně zvýšený výhled na dlouhé nádraží asi o dvaceti kolejích, kde trvalý neúspěchaný ruch truchlivě uvaňoval teprv po třicátém roce. Z velikých kořenáčů rostlo na verandě polotropické houští rozložitých a velkolistých či vzrostle štíhlých květin, někdy spíš keřů. Býval jsem po-

učován o jejich jménech, ale unikalo mi to druhým uchem ven, protože mnohem víc mě přitahovala fantastičtější jednokvětá rostlina megafonu, jakýsi žlutavě, zelenavě, modravě zbarvený zvon, rostoucí z kořene zvukovky a udržovaný v rovnováze tmavohnědou bedýnkou, kde na oválném štítku stále napsáno His Master's Voice. Téže značky byla i přirůstající většina desek. Slyšel jsem v Pečkách i svůj první černý i bílý americký jazz. Bílý mě odpuzoval naslédlostí, blízkou operetám. Černý, v něm za mých nejpozdnějších dní v Pečkách i Armstrong, svými rychlými rytmy i svými blues s jakousi něžnou násilností ryl do mé mysli, že život je pro všechny kolem i pro nás zlá nehoda, z níž za jakoukoli cenu musíme vydoclovat a vytroubit do světa pro ty kolem i pro sebe, co se dá nejlepšího.

Někam ven ze zdejšího života a světa mě za ranějších pobytů v Pečkách odváděly večery v bíle prozářené tmě pod stanem pocestného biografu. Většinou jsem při mihotavé kráse světlovlasé Mary Pickfordové nebo při neohrožených činech Douglase Fairbankse staršího vždycky aspoň na chvíli usínal, ale setrvali na mlhavých okrajích mé paměti jako dvo-

jice černobílých andělů jakési přelétavé spásy z rozpaků, rozporů a trápení tohoto světa.

I něco z toho jsem už v Pečkách pocítil, ale převážně tam popojížděly posunovací lokomotivy, odrážely opuštěné vagóny, jež zlehka stávaly na náraznicích dlouhých souprav, a pak se všechno zastavovalo jakoby v úctě k nejvyšší eminenci, když projížděl expres, zvaný Bukurešť, nebo i méně exkluzivní rychlíky. Opět pak nastával ukolébavý, přitom vždy poutavý rytmus přehazování výhybek, pískotu posunovačů a zvuku malé mosazné trubky, již výpravčí daleko vlevo od verandy vysílal na trať lenivé vlaky ke Kolínu, zpátky do Prahy nebo na lokálku, jejíž koleje snivě bludným obloukem odbočovaly mezi stromy a pole na jih k Uhlířským Janovicím.

Navečer nastávala netrpělivost. Naslouchal jsem spíš zvukům v domě než hudbě nebo supění a klapotu nádraží, dokud se ve dveřích na verandu neobjevila Luborova žena Bohunka. Přicházela mě přitisknout na vteřinku k boku, pohladit a odvést na večeři v jídelně, ale mnohem častěji říkala:

"Honem, ať vypadáš pěkně. Za deset minut jedeme."

Tak to bylo čtyřikrát i pětkrát v týdnu. Občas se jele do některé poděbradské restaurace, ale většinou do Kolína.

Dopravu obstarával Lubor za volantem hupmobilu. Už dávno tu značku pohltily General Motors nebo Ford, ale kdo za nynějších časů viděl film Bonny and Clyde, při závěrečné honičce pronásledujících za pronásledovanými tam jistě nějaký hupmobil zahlédl. Taky to byl první vůz, který jsem snad už ve čtrnácti řídil na veřejné silnici. Tenkrát předpisy nebyly tak přísné, četníci, pokud vůbec za kolmým předním sklem spatřili mou hlavu (vyrostl jsem do relativně normální výšky opožděně), dali víc na přátelskou promluvu než na úplatky a provoz ostatně byl minimální.

Lubor jezdil rychle a dobře. Ale s jízdou v autě mě tehdy navěky spříznilo něco jiného.

Vždycky mě napřed posadili dozadu, ale když jsem si tam opuštěně opíral bradu o dlaně, položené na okraj opěradla spojených předních sedadel, za dvě či za tři minuty se Bohunka zeptala:

"Není ti tam chladno?"

Vzala mě oběma rukama v podpaží, já její námaze ochotně naponáhal a za okamžik jsem

se octl mezi Luborem, soustředěným na volant, na silnici vpředu a na pedály, a Bohunkou, která mě pravou rukou (jezdilo se vlevo, takže volant byl vpravo) tiskla blíž k sobě, abych řidiči nepřekážel.

Bývalo mi líto, že je konec, jakmile Lubor zastavil před rozložitým přízemním stavením. Bohunčin otec, shodou okolností též Suchý, ale z jiného rodu, tam měl pekařskou dílnu, prodejnu i byt.

V neklidném stesku a očekávání, až se se světelným svazkem květů, neseným do tmy reflektory před námi, pojede zpátky, jsem skoro nedokázal jíst. Bylo to tím horší, že mě všichni vlídně pobízeli. Jen pekař se splihlým knírem byl jiný. Co chvíli odbíhal do pekárny, ale s žertovnou nevrlostí přece jen stačil říci:

"Mladíčku, vy si asi myslíte, že se statkářský synek u městského živnostníka nemůže dobře najíst."

"Tati, proč mu zase už vykáš?" přerušila ho Bohunka s černými přilehlými vlasy a s pěšinkou uprostřed. Seděla naproti mně, ale věděl jsem z jiných pokradmých pohledů, že vlasy má vzadu svázaný do hladkého uzlu, upevně-

ného obloukovitým hřebenem.

"Není to snad velký pán?" odpověděl jí otec. "Šunknfleky u pekařů mu nejedou. On takhle šatobriánda na smetaně."

"To chci - a hned!" zasmála se Bohunka.

Pekař odběhl, a jakkoli ve chvíli, kdy se vrátil, rozhovor byl už jinde, navázal na tu zvláštní pochoutku. Jen o hodně zvažněl.

"Je mi jedno, s čím se ten zasmrádlý Francouz u panstva vaří nebo smaží. My pečeme už půl roku skoro o čtvrtinu chleba méně. Housek se prodá polovička než dřív. Lidi nezačali z žádných pánembohem seslaných příčin šetřit. Šetřit! A z čeho? Nemají na to. Fabriky už nevědí, co s nimi. Lubor to ví nejlíp."

Na Luborově tváři se objevil onen rozpačitý a polekaný úsměv nepřislusného člověka. Pekař se opět zvedl k odchodu do dílny, ale ještě opřel dlaně o opěradlo židle, takže mu ramena jeho malé, široké postavy div neucpávala uši, a pokračoval:

"Co my, pekaři. My jsme něco jako pohřební ústavy. Každý z nás vždycky bude potřebovat. Ani konina se nedá vež zdraví sníst bez kousku chleba. Ale jaká to bude radost péct a čichat

chleba, až polovička lidí bude mít právě jen na něj a na nic víc."

Obrátil se a zmizel za dveřmi.

"Nehněvej se na něj," řekla mi Bohunka potichu napříč stolem.

Trochu mě zklamala, že ji právě tohle napadlo. Přitom mě potěšilo, že mě oslovila.

"Proč - proč bych se hněval," odpověděl jsem. "Já mu docela rozumím."

Dojídalo se potichu. Mlčelo se i nad prázdnými talíři. Pekař se hlučně vrátil.

"Ty se už na mě nezlob, chlapečku," počuchal mě ve vlasech. "Ty zatím za nic nemůžeš. Tvůj čas teprv přijde. To oni tam nahoře všechno zmotali. Prý krize! Ale kdo z nás do ní všechny vehnal? Proč jim kdo dával hlasy, u nás jako jinde? Proto, abych třeba já letos nevěděl, co provedu s přebytkem mouky na rohlíky? Aby babky po ránu v krámě nevěděly, jestli mají pro celou rodinu koupit dva rohlíky nebo radši jen jeden? Lubore, promluv, továrníku! Já vím, proč mlčíš. Umřeli, máš to teď na krku a nevíš co s tím. - Taková partie pro dcerušku, viď mami! Aspoň jsme si to mysleli. A on teď neví, jak dál."

Mami, o trochu větší než pekař, černá, skoro cikánská, ale na pravou cikánku zakřiknutě nemluvná, sklízela v té chvíli s dcerou ze stolu a zády k pekaři jen koutkem úst utrousila:

"Vím, co ti je. Máš pod válem rum."

"Na to ani nemusíš být taková čarodějná vědma, abys tohle uhodla," posadil se pekař ke stolu a hřbetem mohutné dlaně smetal z ubrusu drobky a popel po Luborevých cigaretách, takže tam zůstávaly šedavé čmouhy.

Bohunka si přesedla vedle mne. Pevnou rukou s dlouhými prsty mě pohladila na zátylku a zdálo se mi, že chce říci, ať ty promluvy kolem neberu vážně. Ať jsem prostě šťastný vedle ní. Snad jsem byl, ale právě i proto, co se říkalo kolem.

"Lubore," pokračoval rozjetý pekař, "co my s těmi fabrikami provedeme? Prodat se nedají, vyrábět není pro koho, tak je vyhodíme do povětří. A já v tom povětří chci se svou pekárnou zůstat. Myslival jsem si, že jsem něco, čeho si lidé můžou vážit. Na rozdíl od starých pověr nebo možná skutečných pekařských zvyků neokrádám. Peču nejlepší chleba a housky v Kolíně. Jen už skoro není komu je nabídnout."

nout."

"Je, tatínku," tlumeně ho konejšil Lubor. "Život lidí se nedá hned tak zničit. Vždycky bude co pro koho udělat."

"Děkuju ti, to jsi řek pěkně a napijeme se na to," odpověděl pekař a znovu vstal, tentokrát zjevně proto, aby došel pro lahvičku. "Ale rozmysli si to. A jen co se vrátím, povíš mi, co se svou fabrikou chceš provést ty."

Rychle vyšel ze dveří. Návrat mu trval dlouho. Snad musel dohlížet na své tovaryše, aby se nic neuhnětlo a neupeklo hůř, než si přál, snad se mu víc zalíbilo připít si s nimi. Vzkázali jsme mu po necikánsky cikánské vědmě pozdravy a odjeli. Příště se téma ve variacích opakovalo.

Někdy, pro mne až příliš často, zájezdy do Kolína míjely pekařův dům a jelo se až na hlavní náměstí, kde v jednom z domů na jeho severní straně měl ateliér malíř Oldřich Kerhart. Tam mi nebyvalo dobře. Bohunka zůstávala kdesi daleko v tom širém bezútěšném prostoru a nehladila mě. Sedával jsem stočen v jednom z pohodlných křesel, převážně obklopen tím, čemu pan Kerhart říkal Korsika, ale co byla vybledle zelenavá, šedavá, jen místy ne-

směle narůžovělá pustina nevýmluvných barev a tvarů, většinou nanesených na okázale rozměrná plátna. Nejvíc mě bolíval ten osel uprostřed jednoho z největších obrazů. Mám osly příbuzensky a úctyplně odjakživa rád. Vzdor je jejich život. Ten Kerhartův byl plochý, nekračel ani nevzdoroval. Jen jako loutka, vedená neumělou, ale sebejistou rukou pana Kerharta trčel uprostřed údajně korsické stráně.

Pan Kerhart byl dlouhý, tenký, vyschlý po těle i po duchu. Pekaře jsem pozorně vnímal. Mluvil-li Kerhart, trpěl jsem, že nedokáži vypnout příjem. Bohunka byla v jeho mauzoleu jiná než pod nízkým stropem pekařovy jídelničky. Tvářila se. Byla to dáma. Asi tu úlohu zvládala dobře, ale podle mne se pro ni nehodila. Pokud Kerharta nedoceňuji, asi to zčásti odnáší za Bohunčinu přechodnou proměnu pod jeho skleněnou střešou.

Lubor i tam zůstával v tichých a jemně mlhavých mezích své povahy.

"Letos chci změnit prostředí," řekl kolem roku 30 studeně a okorale sebevědomý polabský Korsičan. "Pojeďu na Sicilii."

Zeměpis mě ve škole bavil. V letech, o nichž je řeč, jsem měl i počáteční peněti o

zeměpise sociálním a politickém. Sicilie pro mne podle knih a novin zahrnovala nádheru Středomoří, mafii, pohromy vineu Etny, bídu vineu způsobu vlád a společenských soustav od nepaměti, teď i trapnou Mussoliniho bradu. Kerhart mi připadal jako necitelný pitomec.

"Vezmi nás s sebou, Oldřichu," uměle se zasmála dáma Bohunka.

Strčil jsem nohy pod zadek a zaryl se do křesla. Chtěl jsem se skrýt. Nebo radši vůbec nebýt.

Nastala odmlka.

Bohunka jako by ve své přijaté úloze viděla v Luborově mlčení nezdvořilost, a tak se i za něj znovu ujala slova:

"Kdy pojedáš?"

"Ke konci září," odpověděl mistr mrtvolnosti. "To je tam prý nejkrásněji." Bohunka i Lubor jistě znají Kváška, totiž doktora inženýra Kváška, ředitele kolínských rafinérií. A ten mu přímo nařizuje, aby tam jel. Malebnosti chudých vsí na kamenitých srázech se prý nic nevyrovná.

"Kvásek," hlesl Lubor potichu, ale s výrazem u něho nezvykle výmluvným. Byl to, zdálo se mi, zošklivený údiv. Bohunka mi odhad

potvrdila. Vrhla na Lubora stejně nezvykle přísný pohled. Dáma věděla, co se sluší, je-li řeč o mocných. Bylo mi ještě o něco hůř.

Kerhart snad ani nebyl schopen dát se čímkoli vyrušit nebž vzrušit. Vypadal tehdy ve svých pětatřiceti na sebedbale důstojných padesát. A to byl žák lyricky energického, přinejhorším živě dekorativního, přinejlepším souhrou barev, rukopisu a námětu emocionálně strhujícího Jana Preislera. Nepovedený žák pokračoval:

"Pojeďte taky. Nic by mě tak nepotěšilo."

Temně jsem pochyboval i o jeho schopnosti něčím se potěšit. Rád jsem ho neměl, ale nebudil ve mně nenávist ani pohrdání. Jen beznaději. Měl možná v rukávě skrytu nějakou dobrou kartu, ale nezažil jsem, že by jí byl kdy užil ve hře. Zvláště ne tehdy na konci léta 47, kdy jsem se s ním za zvláštních okolností setkal naposled.

Než skončila první republika, nedotáhl to dál než na podružného statistu, pověřeného přizdobovat hru o moc, jak ji vedli vyšší příslušníci pravice. Po válce chtěl výš. Domohl se ateliéru v Praze, byl vedle mnoha živějších a bystřejších malířů a teoretiků členem Umělec-

ké besedy, jediné obstojné konkurence levějšího, průraznějšího, možná i v některých jednotlivcích snobtějšího spolku Mánes, a spíš společensky či "kulturně politicky" než malířsky dělal, co mohl, aby se octl v seskupení oficiálně ctěných osob, zvaných umělci.

Pronikl o něco blíž k středu jeviště, ale statistou zůstal. To jsou v průměrných inscenacích zbrojnoši, jimž se na kostnaných nohou krabatí nepadnoucí trikoty. Jakkoli pevně třímáná korouhev se jim mimo záměr režie kymácí v ruce. Nedokáží účastnit se dramatu a dívají se do hlediště po strýcích a tetách či po někom, kde by jim mohl projevít povyšující přízeň. Tak se mi Kerhart jevil roku 47 v konferenčním salónku dobříšského zámku. Netušil jsem, jak blízko má k dovršení kariéry.

Octl jsem se v zámku spisovatelů dobrovolně vinou výkonu přátelské služby. Nic mě tam netáhlo. Baroku jsou i jinde u nás přebytky. Navíc se mi ta stavba protivila tím, že jako úřední dar, věnovaný Svazu spisovatelů, byla součástí poválečného mocensky politického úplatkářství. Rozhodující strana prostřednictvím svých ministerstev kupovala duše a ostatní strany se nebouřily, aby v té mo-

rálně pokleslé soutěži přece jen nezůstaly bez šancí.

Příčinou mé dobříšské návštěvy byl Egon Hostovský, příslušník čtveřice či pětice nejlepších českých prozaiků třicátých let, osobně okouzlující svou směsí velké jemnosti a převážně humorné agresivity. Za války byl v Británii a ve Spojených státech tajemníkem československých vyslanců. Po návratu zůstal zaměstnancem ministerstva zahraničí, ale přizemnili ho. Uprostřed roku 47 zjevně vytušil stejně dobře jako roku 38, že je čas odejít. Dozvěděl se taky, že se hledá nový kulturní atašé pro Oslo. A snadno vypátral, že v Dobříši tráví dny volna ministr školství a kultury Zdeněk Nejedlý. Ten měl při výběru kulturních přidělců přinejmenším poradní hlas a osobní přímluvou mohl vykonat i víc.

Marně jsem se Egonovi vymlouval na trosečný stav hanomagu. Přesvědčil mě a za necelou hodinu jsme chrastivě vjeli na nádvoří zámku, posypané načervenalým drobným štěrkem. Egon mě poprosil, ať počkám a držím se stranou.

Jenže byl už skoro večer a chtělo se mi něco sníst. V jídelně se ukázalo, že tam s pě-

ti či šesti jinými sedí můj válečný přítel Erik Saudek, kdysi nad všechno očekávání vynikající rovnač a vazač balíků do Terezína, do nichž já přispíval tím, co mi dal otec, a jež jsem pak odnášel na poštu. Erik už dřív rád vidal, jak se z jeho příležitostných dárek zvolna opíjím. Měl nyní před sebou řecký Botrys. Než mi donesli jídlo, měl jsem na lačno tři skleničky v sobě. Účinky byly nepříhodně příjemné. Stal jsem se pro přítomné nepříjemně otevřeným společníkem. Netušil jsem, že se to v týž večer bude opakovat, a to na úrovni, již by se dnes dalo říci bezmála summit. Erikovi druzi postupně odcházeli. Zvedl se i Erik, za války můj ctěný vzor skeptické inteligence.

"Ty se chceš zničit a s tím já nesouhlasím," na rozloučenou komentoval mou, podle mne, dost krotkou kritiku mnohem krotší podléhavosti autorů vůči nové moci.

Egon a Erik, ač jeden chtěl ven a druhý se mýnil za cenu krajní autocenzury prosazovat dema, zjevně měli společné špehy. Byl jsem s údajně přátelskou násilností odveden do jednoho z ubytovacích pokojů. Špehové si však něčeho nevšimli. Dveře, za něž mě zamkli, měly

skleněnou výplň. Loktem jsem ji rozbil, otočil zvenčí klíčem a měl volnost pohybu, v dobříšské zlaté kleci spisovatelů nevidanou. Dalo mi to příležitost o trochu líp porozumět některým rysům Hamletova příběhu.

Neměl jsem v úmyslu Egonovi kazit, za čím přijel. Hledal jsem knihovnu, kde bych si četl, než on před návratem bude hledat mne. Dveří vedlo z chodeb mnoho, ale všechny zamčené. Až jedny povolily a stál jsem v konferenčním salóňku. Kolem oválného stolu ztichle zpozornělo a vyvrátilo se směrem ke mně asi dvánáct hlav.

Egon, sedící vedle pana ministra Nejedlého, nebyl potěšen, ale vstal, přistavil mi další židli a ohlásil mé jméno. Napřed ministrovi, pak hromadně celému stolu. Tam seděla i Eva Vrchlická, průměrná herečka, ale statečná záchránkyně Erika Saudka před Terezínem a koncentračním táborem, protože za války přes ústrky a ponižování jako "arijská" dcera Jaroslava Vrchlického zůstala Erikovou ženou. Tehdy mě vřele objímala, kdykoli jsem jim něco přinesl z otcových tajných zabíjaček. Teď se zprvu obrátila ke svému sousedovi u stolu, panu Kerhartovi, jako by mu měla neodbytně mno-

ho co říci. Ten k ní sklonil svou bledou hubenou tvář a byl též velmi soustředěn.

Cosí se kolem stolu změnilo v okamžiku, kdy mi pan ministr trochu hadrovitě podal ruku, ale zvědavě se zeptal:

"Urbánek? Urbánek? Ze strany historika Rudolfa Urbánka? Nebo od Františka?"

Ještě jsem stál a měl tedy přehled. Stůl s usměvavou přízní zpozorněl. Jen Egon věděl svoje a viditelně pochyboval, že by to mohlo dobře skončit.

"Od Františka, pane ministře," odpověděl jsem. "Je to bratr mého otce."

"Posaďte se, mladý muži," řekl pan ministr zpod svého cvikru a knírku tak vlídně, že stůl zcela umkl a napjatě očekával náš příští rozhovor. I Egon jako by se uklidnil, třebaže se černě lemovanýma očima dovolával mé taktnosti i taktičnosti. "Takových lidí nám už není třeba," pokračoval Nejedlý svým skoro mile starosvětským utvářením vět a bez onoho skřehotání a prskání, jež jsem jako novinář znal z jeho veřejných projevů. "Ale ani my mu neupíráme, že v minulosti měl své zajímavé drobné místo."

Začala malá přednáška a salónek se přes

viditelnou ospalost některých tváří zdál být potěšen. Já byl upřímně zvědav na vztah moci k těm, jež z historických postav i z lidí ještě žijících hodlala zbezmočnit. Jakkoli pan ministr chvílemi připomínal cicerony, důtklivě poučující zastalé turisty o světoznámém hradě, bylo proč naslouchat. Tenkrát jsem to tušil, později jsem to věděl dost jistě. Blahoslouňnost s příměsí jedu, vydávaná za historickou objektivitu, obsahovala předpověď o tom, co nás čeká.

Setkal se s mým strýcem ve dvacátých letech u Masaryka. Sešli se pak i jinde. Prý vůbec nebyl hloupý, naopak vzdělaný a zvědavý. Dokonce na rozdíl od Masaryka svým omezeným způsobem mélický. Dalo se s ním pohovořit o Husevě reformě chrámového zpěvu zrovna tak jako o husitských chorálech. Vyznal se v detailní historiografii dávné Jednoty bratrské.

"Ale co to jen mohl chtít," pokračoval pan ministr, "když ze všech sil, hodných lepší věci, udržoval a ještě udržuje při životě ten zkomíravý odvar Jednoty bratří, Jednotu česko-bratrskou. My mu to ani tolik nezazlíváme. Má sice ten společek či sekta význam jen velmi okrajový, z laxeň masy registrovaných

katolíků ten ubývající hleouček středostavovských stařenek a stařečků nepřiláká nikoho, ale přece jen nám napomáhá rozbíjet homogennost vyznavačů aspoň na menšinové, přitom mnohem tvrdošíjnější protestantské straně."

"Chodí tam za ním na kázání i hodně mladých lidí," podařilo se mi vtěsnat do mezery, vzniklé tím, že pan ministr hledal kapesník. Nenašel jej. Knírek mu pak mírně mokval výtokem rýmy.

"I to je aspoň zatím dobře," vysvětlil mi ideolog a taktik Nejedlý, nevyrušený tím malým nedopatřením z přednášecího rozběhu. "Mládež vašeho strýce Františka! Nevymyslel jste si to. Máme i o tom informace. Ale právě to jejich tíhnutí k nějaké těsné příslušnosti je co nevidět pohne, aby, jak se říká, s vlajíci prapory přešli na naši stranu. Nemylme se, přátelé. Náboženství a jeho instituce se neobracejí k silám mimo náš svět. Je to kryptopolitika, za některých podmínek úspěšná, jindy zakrnělá a skoro bezvýznamná. Víme, jak neúspěch odrazuje. Dají se k nám. Hromadně ne. Nepřivede je k nám váš strýc František. Už se příliš zaprodal té své napůl američtí zpuritizované variantě dáv-

ných bratří. Ale jeden po druhém přijdou a vyplatí se jim to."

Začalo ve mně něco vřít. Zbylé stopy oduširající inteligence a zneužitě vzdělanosti spolu s osobní ješitností a s držitelstvím jistého dílu moci vytvářely v ústech pana ministra trapnou směs polopravd a namyšlenosti, opřené o údajný úspěch východní veleříše v zacházení s lidským materiálem. Malý český Everest zpaněštělosti, který ne nadarmo přežil válku v Moskvě, viděl dole pod sebou příliš členité lidské mraveniště a nemohl se dočkat, až bude zunifikováno v jednu otupělou kupu. Ale dělal jsem, co jsem mohl, abych nevyrušil samolibého reprezentanta nastupující moci ze zpovědi.

Dalo námahu mlčet. A osazenstvu salónku dale zcela jinou námahu potlačovat zívání. Upíralo na pana ministra zvadle usměvavé oči. Já se všem přítomným (krom Egona) nepochybně protivil tím, že jsem svým pouhým jménem zavedl do rozpravy téma, jež těm polovzdělaným a polonadaným ctižádstivcům nedávalo žádný přímý návod, jak mají jednat, aby je moc povýšila.

"A ty styky vašeho strýce s Masarykem!"

s obnovenou vehemencí Nejedlý pootočil téma. "Vy si myslíte, mladý muži, že si za těch schůzek povídali o pánubohu?"

Byla to sice otázka ryze řečnická, takže odpověď hodlal dodat sám pan ministr, ale mně se povedlo vložit mezi jeho vdech a výdech:

"Nevím, o čem si povídali. Strýc byl zavázán mlčet a podnes to dodržuje. Vy jste u toho někdy byl, pane ministře?"

Egon zaprosil krásnýma černýma očima a několik tváří v salóнку se odvrátilo od čela stolu, snad aby jejich mračný komentář mé opovážlivosti nevzal na sebe sám Nejedlý. Ten se však nedal vyrušit ze své téze.

Masaryk, nominální protestant, z oportunisticky politických příčin prý nechtěl mít nic společného s úředně uznanou Církvi česko-bratrskou evangelickou. Ve státě s převahou jakkoli vlašných katolíků, proč by si tím měl ztěžovat svoje postavení? Nebylo by přitom ani populární, kdyby se vzdal svého přesvědčení, jak je všichni znali už z dob před válkou. Potřeboval nějaké alibi.

"A pan kazatel Urbánek, při vši své vzdělanosti a znalosti běhu světa až příliš důvěřivě počestný, mu to alibi poskytl. Udrže-

val při životě necírkevní Jednotu českobratrskou a docházel na Hrad k soukromým rozhovorům. Vy říkáte, že skrytě. Ale jak by ne! Čím víc se něco skrývá, tím šíř a rychleji se o tom roznáší pověst. Masaryk, náboženský, a proto prý i eticky odpovědný velký muž! Dokonce ještě i dnes někteří tak o něm smýšlejí nebo spíše sní. Ale ne, přátelé. Přinejlepším to byl velmi nadaný a ctižádostivý pragmatik, který ovšem nemohl jinak než se mýlit a spoléhat na Západ a jeho papírové záruky v době, kdy my mladší už věděli, že po rozbití Rakousko-Uherska nám jen sovětský Východ může být oporou v samostatnosti."

Asi na mně bylo něco vidět, protože Egon přiložil ukazováček k ústům. Ale dopadla poslední kapka a bylo nezbytné aspoň skromně naznačit neseuhlas. Jinak mi hrozila hanba na doživotí. Tak jsem to aspoň pociťoval. Vnikl jsem do odmlky a spustil. Zpátky jsem se držel jen v tónu.

Už při mých prvních slovech vstala starší manželská dvojice, uklonila se panu ministrovi a nehlučně odešla. Egon se opřel na židli a obrátil zrak ke stropu. Pan ministr se na mne nedíval, ale zřetelně se přiklonil levým

uchem. Ostatní klopili oči, šeptali si mezi sebou, nápadně si odkašlávali a paní Eva Vrchlická, provázena úctyplným Kerhartovým pohledem, zaujala se zdviženou bradou řečnický postoj za opěradlem své židle.

Mluvil jsem o samostatnosti menších národů. Vůle dosáhnout jí klíží v nich samých. Ale v podmínkách našeho století ji nemohou realizovat ani zachovat bez přímého přispění velmocí. Masaryk politicky žil a jednal už dlouho za Rakouska-Uherska. Zjistil, že svébytné, odpovědné, samostatné myšlení a jednání zdejšího společenství nenastane rázem tím, že bude ustaven stát Čechů a Slováků. Jeho ustavení je pouhou podmínkou k nalezení povahové a morální identity zdejšího společenství. Domníval se, že pokud jde o společenské uspořádání, demokracie především anglosaského typu má nejlepší předpoklady reálně humanitního vývoje. A přestože znal i sklony mnoha zdejších lidí k nedemokratické, unáhleně a bezmyšlenkovitě nacionalistické či rovnou patologické směsi morální lhostejnosti a pseudopolitické zřítnosti, z úhrnu svých sociologických a politických zkušeností usoudil, že jako celek má naše společenství k západní demokracii nejbliž. V době,

kdy díky jemu republika napřed v zahraničí, pak i doma vznikala, nebyl široko daleko nikdo, kdo by jeho soudy a způsoby jednání, na nich založené, dokázal, či vůbec mohl vyvrátit. Šlo mu o samostatnost zcela určitého druhu. Proto se opřel o Západ. Východ, i kdyby byl býval v daném čase schopen nějaké záruky poskytnout, měl a má morálně politické tradice tak podstatně jiné, že příklon k němu mohl zárodečný smysl pro demokracii a humanitní soužití spíš jen rozvrátit než rozvinout.

"Pořád ta vaše masarykovská demokracie!" prohlásila za opěradlem židle paní Vrchlická, "A jak dopadla, jen co se objevil Hitler?"

"Špatně, paní Eve," dovolil jsem si jí oslovit tak, jako jsem ji směl oslovovat za války. "Ale v některých lidech tu zanechala stopy..."

"Ano, byl jste na Erika a na mne hodný," skoro pateticky mě přerušila, "ale tím je mi hůř, když vás slyším tak nerozumně mluvit proti socialismu."

V očích měla slzy a Kerhart ji hladil po zápěstí ruky, pevně se přidržující opěradla. Několik dalších hostů po úklonce odešlo. Vstal i Egon.

"Děkuji vám, pane ministře, že jste mě vyslechl," řekl potichu a vytratil se. Na mne se už ani nepodíval. V naší řeči to mohlo jediné znamenat: tak ti pěkně děkuju, ty vole. Chápal jsem jeho situaci. Ale taky já přece byl spolu s mnoha jinými ohrožen a měl jsem stejný nárok jako on i oni rozhodovat se mezi setrváním a odchodem. Mezi takticky úhybným souhlasem a přímým nesouhlasem.

"Nemyslím, že bych mluvil proti socialismu," odpověděl jsem paní Vrchlické. "Ten má mnoho odrůd a k jedné z nich i Masaryk měl blízko. Mluvím proti byrokratickému autoritářství a diktatuře."

"Jaké autoritářství a jakou diktaturu máte na mysli, mladý muži?" zůstal i nadále pan ministr přinejmenším zdvořilý. Odpovídalo to tomu, co se stalo o čtyři roky později na hřbitově v Horních Počernicích. Pohřbívali strýce Františka. Byla to demonstrace Jednoty česko-bratrské. Přišlo víc lidí, než hřbitov mohl pojmout. Otec si přál, ať bratr a já stojíme na samé hraně hrobu. Náhle se dav rozvilnil. Div jsem se neoctl v hrobě vedla pana kazatele. Po mém boku se s cvikrem na nose objevil Nejedlý. Vzpomínka na dobříšskou rozpra-

vu mě pohnula, abych rychle přesadil bratra na svoje místo. K pokračování v načatém sporu nebyla ta pravá chvíle.

"Mám na mysli takové zřízení, pane ministře," obrátil jsem se tehdy na dobříšském zámku k Nejedlému, "kde jde spíš o uchování moci mocných než o lepší život těch dole."

Parafinově bledý Kerhart se vztýčil, třaslavým hlasem popřál panu ministrovi dobrou noc, vzal paní Vrchlickou pod paží a oba vymizeli. Rozhlédl jsem se a zjistil, že salónek je krom pana ministra a mne prázdný.

"A taková zřízení," pokračoval jsem povzbuzen tím, že Nejedlý se vůbec k odchodu neměl, "která pro samu vnitřně či zahraničně politickou taktiku ztrácejí svou prapůvodní ideologii či morálku."

"Vím, na co narážíte," odpověděl pan ministr.

"Narážím na mnoho faktů, které vy znáte mnohem líp než já," dovolil jsem si ho přerušit. "Bylo to pro lidi dole strašné, pane ministře. Měl jsem v té době mezi komunisty mnoho přátel. Myslím léta 35 a 39. Napřed ty teatrální ulhané procesy a potom smlouva mezi Hitlerem a Stalinem. I moji přátelé z řad komunistů byli otřeseni."

Nejedlý vstal a shlédl na mne.

"Vy si myslíte, že ve chvíli, kdy všichni byli takticky chytrí, Sovětský svaz měl být hloupý?"

Zdvořile jsem vstal i já.

"Podle všech tvrzení, která tomu zoufalému paktu předcházela, byl bych si měl myslet, že Sovětský svaz zavádí nový řád i v mezinárodní politice. Ale když Ribbentrop přistál na Vnukovském letišti (vědomě jsem citoval aspoň zčásti Koestlera), všechny zbytky mých iluzí definitivně skončily. Jednou večer nám, mladíkům, František Halas říkal, jak se po sovětsko-nacistické smlouvě setkal s Juliem Fučíkem. Halas soptil. A Fučík mu říkal: Františku, zase nic nechápeš; dva mladé národy Evropy si podávají ruce, aby stvořily nový svět, a ty se takhle rozčiluješ."

Pan ministr se v té chvíli už ode mne vzdaloval. U dveří se obrátil a pronesl:

"Takových lidí jako vy, je naštěstí na světě už málo."

I oni přece uzpůsobují nejen výroky svých nepřátel, ale i samy spisy svých ideologických bohů, jak se jim to hodí. Já jen pro potřebu pointy vynechal z věty pana ministra dvě slo-

va, "naštěstí" a "už", abych mohl odpovědět:

"To je čest, pane ministře, a děkuji vám za ni."

Uklonil jsem se tak hluboko, že by to moji přátelé byli pokládali spíš za žert než za projev úcty a díky. Nevím, jak pan ministr. Měl už ruku na vnější klice dveří. Kývl hlavou a tiše za sebou zavřel. Polonius zdejší kultury a školství zůstal až do konce přinejmenším zdvořilý. Osaměl jsem v salóнку s jakousi jen napůl ironickou nostalgií po odešlém "intimním nepříteli". V sutinách jeho bystré mysli a vzdělanosti jako by promáčených trpkou šťávou stesku po postavení mnohem vyšším, zůstalo kupodivu zachováno větší smítko snášenlivosti či dokonce velkomyslnosti než ve všech ostatních, co toho večera seděli u oválného stolu v konferenčním salóнку.

Vyjímám z toho Egona. Chtěl psát, co uměl psát, a nebylo třeba žádné nadpřirozené předvídavosti k tomu, aby vytušil, že zanedlouho bude sice moci potají psát dál, co umí, ale nikdo mu to tady nevydá. Nehodlal a neuměl být mlčícím autorem. Tím méně hodlal či uměl být autorem podle příkazů shora. Musel ven. A podařilo se mu to, třebaže já, jak jsem se v týd-

nech a měsících po dobříšském dialogu s výčitkami svědomí domníval, ten jeho odchod do neklidné svobody Západu ohrozil.

On sám mi nikdy nevyčetl nic. Rozuměl? Styděl se? Předvídal šedesátá léta, kdy v dopisech ze Spojených států a z Dánska vyjadřoval touhu, aby aspoň některý z románů, jež tam napsal a vydal, byl vydán i "doma"? Bude ještě příležitost pokusit se o odpověď na tyto otázky.

Tehdy kolem půlnoci v dobříšském zámku mě jako řidiče a přítele mírně zradil. Marně jsem po něm pátral, až mi správce či vrátný sdělil, že ten černovlasý pán, co navečer přijel se mnou, před hodinou odjel s kýmisi jiným.

Trochu zatrpkle jsem se v hanomagu hnál zpátky do Prahy. Ale taky mě těšilo, jak v nočním navlhlem vzduchu motor šlape a že umím v pravý čas řadit, přibrzďovat, najíždět do zataček už skoro stejně dobře jako Lubor.

Jenže chyběla Bohunka a místo ní se vpředu v bledém světle reflektorů vynořoval nešťastný uchazeč o slávu, raněný strachem ze svobody, malíř nemalíř Kerhart.

Když jsem se o několik měsíců později dověděl, že Kerhart zemřel, má první reakce by-

la surová a nelidská vzhledem k tomu, že bezpochyby před smrtí mnoho trpěl. Pomyslel jsem si, že nikdy pořádně ani nežil.

O mrtvých jen pravdu. Jinak tu byli zaživa zcela nadarmo.

Tenkrát za toho kolínského večera, kdy Kerhart ohlásil cestu na Sicilii, Lubor jako obvykle dlouho a soustředěně mlčel. Ale náhle zvedl hlavu a já si ze své nicotnosti v hloubi křesla říkal, že tohle je ten Lubor, kterého si Bohunka nemohla nevzít za manžela. Trvalo ještě chvíli než se Luborovo zvednutí hlavy proměnilo v promluvu, tím avizovanou. Kerhart, zdálo se mi, nečekal na Luborova slova z přátelské pozornosti, ale jen proto, že ho nenapadlo nic, co by mohl pronést. A Bohunka, jakkoli mi připadalo, že je plná skoro polekaného napětí, společensky dopřála účastníku večírku, aby se projevil. Napětí bylo i ve mně. Nejasně jsem doufal, že mě Lubor zbaví trapných pocitů. A skutečně se ponuré ovzduší ateliéru zanedlouho změnilo.

"Poslyš, Oldřichu," předklonil se Lubor, opřel se bradou o dlaň a očima spočinul na koberci, z jehož perských vzorců jako by zvělna, tiše a namáhavě četl, co sděloval. "Učíš

mě, co je teplá a co studená barva a že se na jednom plátně nemají spolu střetát. Napověděl jsi mi, jak se mají vyvažovat tónové hodnoty. Hodně jsi mluvil o zlatém řezu a vůbec o kompozici. Ale o mnoho dál jsme nepostoupili. Například ani k otázce, zda je nebo není důležité, aby malíř vyhledával takovou krajinu, která by nejlíp vyhovovala jeho smyslu pro barvy a tvary či cele jeho povaze. Cézanne, stokrát malující Mont St. Victoire, jako by mluvil pro takové zasnoubení s určitou krajinou. Na první pohled se zdá, že roztoulaný Gauguin mluví přímo pro nutnost toho sblížení. Bez Tahiti by to prý nebyl on. Ale nemaleval přece v Paříži, na Martiniku, v Bretani podstatně jinak či hůř. Krajina, prostředí a lidé v něm dávají příležitost a podnět k malbě, ale ta sama je mnohem spíš vyjádřením malířových vnitřních procesů či proměnlivých stavů mysli i stálých povahových rysů než zobrazením krajiny a lidí. Jsou tam, jistě, ale právě jen jako příležitost k odhalení pronikavosti malířova vnitřního života a jeho smyslu pro vytváření něčeho jiného a dalšího než je pouhé zobrazování vnějších znaků a obrysů lidí a světa. K odhalení malířova nejvlastněj-

šího životního tématu či úhrnného vztahu k světu. Cestovat je pro obecné poznávání nezbytné. Ale ze specificky malířského hlediska to nutnost není. Malíř má svůj Rhodés, kdekoli se octne. Podívej se na první, desátý, osmdesátý obraz Mont St. Victoire. Pokaždé má základní cézannovské rysy, ale pokaždé je taky jinak a nově prosvětlen a modelován jiným a novým stavem Cézannova citění a myslí."

Nikdy dřív ani později jsem Lubora neslyšel mluvit tak dlouho a soustavně. Zkřížil jsem nohy pod sebe, usadil se předkloněn na kraj křesla a napjatě poslouchal.

^{K/} Jamile Lubor skončil, s jakousi vítězoslavnou zvědavostí jsem se zadíval na Kerharta, co asi dokáže odpovědět. Neodpověděl. Jen zvedl skleničku s vínem, vstal a řekl:

"Přátelé, na zdraví!"

To bylo jeho obvyklé znamení k odchodu. Potěšeně jsem vyskočil z křesla a čekal u dveří, až skončí Kerhartovo studeně zdvořilé loučení. Bohunka, jako by rozdělena mezi úctu k mistrovi a své vlastní a nejpřirozenější znechucení nad tím, že tento mistr nechal jejího Lubora mluvit do prázdna, trochu schýleně přišla ke dveřím za mnou a pohladi-

la mě. Zdála se být ještě nešťastnější a znechucenější v okamžiku, kdy Kerhart přispěchal za ní, oběma rukama si zvedl zápěstí její pravice k tenkým rtům a s rituální nápodobou milostného zaujetí je políbil. Byl bych se snad mohl potají radovat z výhry, ale spíš mi Kerharta bylo líto, že nedokáže mít dost rád nikdy nikoho a nic. Asi ani sebe. Miloval úspěch a nestačil ho dosáhnout.

Konečně jsme byli v hupmobilu a na cestě zpátky do Peček. Šťastně jsem usínal v Bohunčině náručí. Už to zase byla ona, nikoli dáma, i když se jelo z náměstí.

Lubor o rok později prodal továrnu na hospodářské stroje za nemožně nízký obnos. Širší rodina dávno věděla, že to tak dopadne.

Znovu jsem se s ním setkal teprv za vražednější krize, jež z té předchozí vzešla. Za války. Pozval mě do svého ateliéru.

"Život začíná krachem," řekl prý kdysi vynikající polský povídkář svým přátelům, když se ho ptali, kde se tak náhle jeho povídkářské umění zrodilo. Byl v počátcích Gomul-kovy vlády ministrem kultury. Jednoho dne jej

vcelku nevysvětlitelně ministrovat omrzelo. Zanechal na přebytečně velkém úředním psacím stole dopis: "Děkuji za důvěru. Prosím o důvěru v jiné úloze." Odešel domů ke skromnějšímu stolu a dal se do psaní. Sherwood Anderson, jeho povídkářský předchůdce za Atlantikem, patrně doma a kdekoli jinde jeden z nejlepších, neříkal svému počátku krach, ale začít ve čtyřiceti a bez prostředků byl přinejmenším smělý hazard, nepochybně vynucený nejvnitřnějšími podněty. Zanechal v kanceláři továrny na laky písemný vzkaz: "Už se nevrátím," a odjel do New Orleansu za Dreiserem a Faulknerem, aby se tam s nimi celé dny a noci hlučně přel a ve volných chvílích psal.

Lubor teď už několik let psal svůj list definitivního rozloučení s úlohou tvárnika svým malířstvím. To mělo šťastně daleko od šedavě modravých a zelenavých pouští jeho učitele, nešťastníka Kerharta.

Formáty byly minimální, dvacetkrát třicet centimetrů, často menší. Z černé tmy pozadí vystupovaly barevně živé postavy, vzrušeně hovořící v náklonu nad kavárenské stoly či ve třech, ve čtyřech shromážděné snad v kuchyni, snad v jídelničce s nízkým stro-

pem, a bezmála s onou latourovskou věrností v zobrazování účinků světla, obvykle ozařované jedinou lampou shora či ze středu seskupení.

Lubor zjevně našel své téma. Náhlý a životem zaujatý vstup z přítmi ticha a oddělenosti do rozpravy se světlem. Zpod nezměnitelné obtíže krize, znázorněné pustnoucí továrnou, a zpod Kerhartova mdlého stínu se svobodně vynořil skromný, životem rozechvělý, životem i docelený duch a člověk, svébytně i velmi přátelsky vůči chápavým zrakům promlouvající o nezvažitelné a trvajících kráse prchavých večerů a nocí, navždy ozářených porozuměním jedné myslí a ruky.

Je mi líto, že z těch obrazů nemám na blízku ani jediný, ač jsem byl pozván, ať si přijdu vybrat. Zvonil jsem nahoře v Lucerně několikrát, ale dveře se neotevřely. Byla válka, heydrichiáda a plno starostí o životy blízkých i vzdálených. Buď-li šťastnou náhodou číst tyto řádky, kdo vlastní některý obraz Lubora Suchého, rád bych se aspoň znovu podíval. Raději i koupil (i když v těchto časech nevím za co - ale přátelé mi půjčí).

Bohunku s krásným stříbrem v černí při-

lehkých vlasů jsem viděl už jen na pohřbu pana rady Josefa, dalšího staršího bratra mého otce. Patřilo se, aby tam přišla. Byla jeho favoritkou. Vystupuje podnes ze zmatku a nevlídnosti časů jako postavy Luborových světských ikon ze tmy pozadí. Napůl ozářená vděkem za pocity v ujíždějícím hupmobilu, napůl ve stínu svého sklonu vzdalovat se chováním z pekařova prohřátého přízemního domu a stoupat do klamných společenských pater. Ale pokud vím a rozumím, pekaře ani Lubora nikdy nezradila a nikoho takového, jako byl Kerhart, nikdy nemohla přijmout jinak než právě jako společensky upjatá dáma. Dobře jim tak.

Zdeněk Urbánek

Jakýsi Alexandr K.

V roce tisíc devět set padesát sedm a osm (čerstvý absolvent filozofické fakulty - obor literární věda) jsem lektoroval povídky pro časopis začínajících autorů Květen. Nepochybně jsem byl špatný lektor špatných povídek. Hlavu plnou vlastních námětů četl jsem neochotně a obvykle jen zběžně strojo-
pisné pokusy neznámých pisatelů.

Má schopnost podržet v paměti obsahy a děje knih nebo dokonce jen povídkových postav je vyjímečně špatná. Kupodivu mi i po těch dvaceti letech utkvělo něco z nálady několika próz, které zaslal do redakce jakýsi Alexandr Klimentiev. Povídky byly silně moralistní a většinou se zabývaly sociální tematikou. Nezaměstnaní, chudé či dokonce žebrařé děti. V jedné z povídek hrály, vzpomínám si, důležitou úlohu buchy, které byly malému hrdinovi velmi vzácné. Okamžitě jsem odhadl, že autor je stárnoucí pamětník hospodářské krize třicátých let a téměř radostně (nebo dokonce s povýšenou ironií - mluvil

jsem přece za časopis mladých) jsem ho odbyl.

Asi rok nato - už jsem byl zaměstnán v nakladatelství Československý spisovatel, kde jsem redigoval edici Život kolem nás - mi redaktorka Neumannová (nevím, zda ještě žije ta dáma, která byla postrachem tehdejší redakce, mnohaletá předsedkyně stranické organizace, s níž jsme se museli přit o každý myšlenkově trochu nekonformnější rukopis) přinesla útlý svazek strojem popsaných listů. Právila, že rukopis jí připadá zajímavý, i když si vůbec neodvažuje odhadnout, zda z toho může něco vzniknout. (Cesty osudu jsou divné, i ti, kteří byli vybráni, aby střežili nezávadnost literatury, občas selžou, skloní se při setkání s čistotou talentu.)

Možná, že už mě po letech klame paměť, ale utkvělo mi, že rukopis byl psán proti předpisům hustě (autor šetřil papírem), dokonce i ten papír byl nějaký nepředpisový: snad čtverečkový anebo vytrhaný ze školních sešitů.

Začal jsem číst s nedůvěrou už proto, že jméno Alexandr Klimentiev ve mně budilo jakési nepříjemné reminiscence. Příběh byl zcela banální. Pojednával o manželské nevěře. Ve středu autorova zájmu byla podváděná žena. Anebo

přesněji: bolestné utrpení podváděné ženy.

Četl jsem se stále větším zaujetím. Próza byla samozřejmě silně moralistní, ale to mi spíše vyhovovalo. Stejně mi vyhovovalo, že byla plná toho nejbanálnějšího, nejvšednějšího dění. (Fronty v Osvobozené domácnosti, výlety do pražského okolí, banalita triviálních rozhovorů u večeře, u snídaně a po telefonu, banalita předměstských scénérií, mostů, uliček, telefonních budek - za tím vším narůstající úzkost, bolest, zoufalství, bezmoc, za tím vším jedinečnost prožitku.) Vždyť jsem patřil mezi ty, které označovali za "květnáky" neboli vyznavače všedního života.

Dočetl jsem s pocitem, že toto je příběh, který musí být dopracován a vytištěn. V tom vytržení jsem se sebral (na titulní stránce byla autora adresa) a oznámil v sekretariátu, že jedu navštívit autora.

Ještě ve chvíli, kdy jsem zvonil u vrátek smíchovské vily, jsem pochopitelně očekával zralého muže, nejspíše přece jen pamětník neblahé hospodářské krize, který navíc prožil "peklo manželského rozvratu".

Ve dveřích se však objevila mladá žena s děckem v náručí. Byla tak spanilá, že jsem,

ačkoliv nemám ani v nejmenším katolickou výchovu, podlehl dojmu, že proti mně stojí Madonka. Řekla však, že je Klimentieová. Její muž není doma. Zcela vyveden z míry jejím zjevem, jsem nesouvisle oznámil, kdo jsem, a že jsem nadšen rukopisem jejího muže. Právila, že ho za mnou pošle do redakce.

Přišel hned příštího dne. Bylo mu tehdy právě třicet, měl za sebou už dost pestrý život (nikoliv však manželský rozvrat) a pracoval za ubohý plat (tuším necelých dvanácti set korun) v Pedagogickém nakladatelství. Z toho platu živil sebe, svou krásnou ženu, která dosud studovala, a dvě děti. Aby je vůbec uživil, bral si na večerní práci domů navíc korektury, které nenáviděl už za dne. Po nocích psal.

Sdělili jsme mu několik lektorských připomínek a nabídli, že mu opatříme dvou či tříměsíční stipendium Literárního fondu. Byl tou možností nadšen a slíbil, že učiní vše, co bude v jeho silách.

Učinil. Vzpomínám si, že přinesl definitivní verzi rukopisu ještě před ukončením stipendia. Přečetl jsem jej ihned ten den a ten-

tokrát jsem byl nadšen nejen námětem, nejen nádhernou a jímavou banalitou příběhu, ale především nečekaným přílivem obrazů a pro mne v té době naprosto neobvyklé práce s metaforami a s motivy. Nikdy za dobu své několikale-té činnosti nakladatelského redaktora jsem se nesetkal s tak výrazným dopracováním, s tak nepochybným zlepšením textu mezi první a druhou verzí. Jako by nabídnutá možnost publicity dala autorovi během několika týdnů vyrůst, dozrát a najít definitivně svůj jazyk.

Tak tedy byla napsána Marie, útlá novela, která svou zcela civilní tematikou, svým naprostým odvratem od pseudotémat oficiálního pseudosvěta, svou hlubokou lidskostí se stala literární událostí začátku šedesátých let.

Přetiskly ji na pokračování Literární noviny a první vydání vzdor dosti příšerné Seydlově úpravě čtenáři rychle rozebrali. Jsem si jist, že málokterá prvotina (snad jen Škvoreckého Zbabělci) našla v Čechách ihned tak mnoho čtenářů a došla takového ohlasu jako Marie.

(Samozřejmě, že u tak nekonvenční prózy nemohl chybět ani ohlas záporný. Obstaral jej především Jiří Hájek od svých kritických prvo-

počátků proslulý svou naprostou necitlivostí k uměleckým hodnotám literárního díla a svou téměř chorobnou zaujatostí vůči všemu nekonvenčnímu, tvořivému a hledačskému. Pamatuji se, jak krátce po tom, co Marie vyšla, měl Hájek jeden ze svých "kritických přehledů" na jakémisi sezení mladých autorů. Marii podrobil své šíravé ironii. Byla pro něj odtržena od sociální reality, byla odzbojující, čtenář a hlavně čtenářka si prý z ní nemohli odnést žádné poučení, jen si potvrdí, že v životě je to setsakramentóské a že ženské jsou předurčeny k tomu, aby trpěly, neboť mužští jsou potvory. Autor tedy napsal jen drásavý ženský román, jehož banalita má být překryta slátaninou nakupených souvětí a modernisticky se tvářící ich-formou. Tolik si zhruba pamatuji z Hájkovy promluvy. Byl jsem tak ohromen tím, co jsem slyšel, že jsem se ihned přihlásil a pokusil se dokázat, že kritik se ve všech svých tvrzeních mýlí, že vůbec nepochopil, o čem novela pojednává, a co tedy má vyvolávat ve svých čtenářích. Bylo to marné. Když Hájek pronášel závěrečné slovo, zopakoval i svá tvrzení o Marii bez jediné změny, jenom mě obdařil ironickou poznámkou. Teprve

po čase mi jeho žena Magda prozradila, že Marii vůbec nečetl, jen ji prolistroval ve vlaku, když se vracel z jakéhosi svého zahraničního zájezdu.)

Marie v mnohém proměnila Alexandrův život. Nejen tím, že ho rázem vřadila do stavu v Čechách někdy tak váženého a jindy tak hanobeného, ale pomohla mu odejít z Pedagogického nakladatelství. (Na svou práci tam vzpomínal spíše nerad.)

Jednoho dne, nepamatuji se, zda to bylo v roce padesát devět anebo až v roce šedesát, Alexandr (od této chvíle už Saša) vstoupil do druhého patra bývalého Topičova nakladatelství už ne jen jako autor, ale jako redaktor soudobé české prózy.

Myslím, že platově si příliš nepolepšil, a pokud se týká pracovního prostředí asi také ne. Sdíleli jsme totiž spolu jednu průchozí temnou díru s oknem na pavlač. Jenom práce tu mohla být o něco zajímavější a také pracovní režim o něco méně příkrý. Redaktor mohl přijít pět hodin o půlhodinu později anebo si mohl práci - zvláště když nesnesla odklad - vzít domů. Tenhle únik byl často nutný, neboť naše místnost byla nejvíce na ráně a tak se tu hosté

nepřetržitě střídali, a protože do nakladatelství docházeli většinou hosté dobře vychovaní, i ti, kteří museli naši místnost jenom projít, považovali za nutné prohodit aspoň několik slov. Kromě toho se tu denně na své obchůzce redakcí zastavoval dnes všemocný kat české literatury - tehdy ještě žoviální a bezmála milý, i když notoricky žvanivý, náměstek ředitele Jan Kristek. Nevím, čím jsme ho přitahovali. Snad v nás tušil budoucí vlivné osobnosti a chtěl si zajistit naši přízeň. (Jaká to byla rozkolísaná doba, když on, v němž i laik tušil pracovníka jistého vlivného ministerstva, si potřeboval zajišťovat přízeň nějakých začínajících spisovatelů!) Anebo jsme jako spisovatele (i když jen mladí a začínající) už svou pouhou posluchačskou přítomností ukázali jeho nepochybný komplex méněcennosti. Buď jak buď, strávil v naší místnosti denně hodinu v nepřetržitém nutkavém monologu, v němž probíral zápasy posledního fotbalového kola (jak tím musel trpět Saša, pro něhož představa hry zvané fotbal byla asi méně obsažná než představa Usírových pohřebních obřadů), lakotu Marie Majerové, ediční problémy, obsah knihy, kterou výjimečně přečetl, politické problémy,

drby z vedení Svazu spisovatelů a drby z dobříšského zámku. Byl sice docela dobrý vypravěč, snad bychom docela rádi občas poslouchali, ale kdy jsme měli přečíst tisíce stran rukopisů, jimiž nás zavalovali?

Dělali jsme, pokud si vzpomínám, ráno od půl osmé. Saša, vyceповán ze svého bývalého působiště, docházel přesně. Prohodil vždy několik milých a pozorných vět s dámami v sekretariátu a pak se odebral do naší šeré místnosti, přistoupil ke svému stolu (na rozdíl od mého byl jeho stůl vždy pečlivě uklizen), vytáhl ze zásuvky list bílého papíru, zmuchlal jej a pak jím pečlivě otřel stolní desku. Papír nikdy nezklamal a vždy znovu mastně zčernal. Saša si jej pozorně prohlédl a občas jej mlčky předvedl i mně: jeho pohled vyjadřoval zcela jednoznačnou myšlenku: Podívej, v čem žijeme!

A o tom, v čem žijeme, vedli jsme nekonečné hovory. Tam, sedíce po dlouhé hodiny proti sobě za obrovskými kancelářskými stoly (jedním denně očišťovaným a druhým trvale špinavým), cestou na oběd a cestou z práce. (Oba jsme v té době bydleli na Smíchově. Někdy se

k nám připojovali i další Smíchováci A.M. Píša a zcela výjimečně i Jan Kristek). Samozřejmě si už nepamatuju přesné obsahy našich hovorů, i když bych si dovedl rekonstruovat jejich pravděpodobné obsahy, ale to není podstatné. Pro mne setkání se Sašou znamenalo jedno ze základních, jedno z úhelných životních setkání. Snažil jsem se v té době usilovně dopátrat pravdy především o politickém systému, v němž jsme žili; pohyboval jsem se však přitom povětšinou v hranicích bludu. Považoval jsem ještě stále některé skutečnosti a některé hodnoty za dané a za prokázané a hlavně jsem dosud ani netušil existenci mnoha hodnot a skutečností, které by mi pomohly vystoupit z kruhu, v němž jsem se motal. Netušil jsem a nemohl jsem se tedy na ně tázat. Saša učil mne tázání. Snad mu tázat se bylo bytostně vlastní anebo si sám osvojil tento způsob stykem s lidmi jako byli jeho filozofičtí přátelé Hejdánek, Šimsa či profesor Patočka. Naučil mě prověřovat obsah slov a pátrat po jejich skutečném významu. Co to je pokrok, co vývoj, co se dá rozumět dobrem. Co značí sloužit a co zrazovat. Měl-li jsem

jaké pevniny v té době, zvolna se vzdalovaly.

Jestliže se dnes mohu cítit aspoň trochu svobodným člověkem, je to nepochybně i zásluhou toho, že jsem vás potkal někoho, kdo mě naučil tázat se a prověřovat obsahy pojmů a prohlédat klamnou podstatu odcizených slov.

Jako redaktor byl Saša vynikající. Zcela jistě nejlepší, jakého jsem kdy znal. A nejlepší, jakého bych si dovedl představit. Víím, že to spisovateli nemusí znít zvlášť lichotivě. Spisovatel touží být vynikajícím spisovatelem - nikoliv redaktorem, ale snad ta dvě povolání nemusí být v rozporu. Alexandr měl (a má) totiž schopnost (kromě redaktorské schopnosti soustředit se na cizí text), která je předpokladem obou povolání: vcítit se do světa druhého člověka, vážit cizí motivy, domýšlet to, co on často ani domyslet nesvedl. Jeho úvahám o knihách mistrů stejně jako rozborům i docela průměrných rukopisů jsem vždy naslouchal s potěšením. Je z těch nemnoha lidí, kteří mají dar odhalovat tajemství díla, zpřístupňovat jiným bohatství, jež by jim jinak zůstala skryta. Jsem přesvědčen, že kdyby u nás existovaly

jen trochu normálnější (ale co to je normální, tázal by se, a já tedy raději řeknu: trochu starodávnější) poměry, patřil by mezi nejprřednější esejisty a vykladače (i když jen příležitostně) literárních děl.

Říkám "příležitostně vykladače", protože jeho hlavním životním smyslem byla samozřejmě vlastní tvorba. (Jenže slyším, jak se ptá: co to je životní smysl? Není snad hlavním smyslem jen se ptát a nejvýše na otázky ještě odpovídat? Anebo jen trvat v souladu s mravním zákonem? Ale co to je mravní zákon?)

Mravní zákon se snažil postihnout ve své tvorbě. Vždycky, tedy i v době, kdy se v literatuře pěstoval mravní indiferentismus anebo dokonce kult ne-mravnosti, tedy nihilismus, tedy absence hodnot, tedy revoluce ve všem všudy, zůstával Saša mravokárcem. Nemohl jinak, chtěl-li zůstat věrným sobě.

Pamatuju se, jak v těch dávných (a bezmála blažených) dobách našich společných návratů z práce mi čas od času jen kuse vyprávěl náměty svých dosud nenapsaných děl.

Měl jich vždy bezpočet (a ja mu trochu záviděl to množství). Některé z nich později napsal, některé snad ještě napíše, ale větší-

nu, dnes to chápu, asi nenapíše nikdy, neboť měl vždycky víc nápadů než času a vůle je uskutečnit.

Nepatřil mezi posedlé psavce, pro něž není jiné skutečnosti a jiného naplnění než vlastní spisování. Pamatuju se, když jsme jednou mluvili (jistě položertem) o tom, jak bychom si představovali ideální pokračování svých životů, představil se nám jako vlastník feudálního zámku se starobylým parkem. Představoval si dny strávené v knihovně, dlouhé večery s přáteli a samozřejmě občasné projížďky koňmo krajinou. O statky staral by se mu správce. Na otázku, zda by ve volném čase psal, odpověděl, že neví.

Odpovídám, že by psal. Snad přesně v té míře, v jaké psal až dosud, neboť si svůj zámek i s komnatami i s knihovnou, s přáteli a zámeckými cestami nese v sobě. Neboť si v sobě nese bohatství otázek a pracně hledaných odpovědí, které má potřebu sdělit. Neboť miluje hrůz slov a motivů, opojné střídání obrazů a snování smyšlených příběhů, bez nichž by i nejpěknější projížďka koňmo postrádala pointu.

Jsou lidé, které se domníváme prohlédat anebo ještě spíše, o nichž tušíme, že to nejlepší z nich a o nich se nám už zjevilo, že nám svedou nejvýše jen zaznít známou melodií. Přítel Saša ve mně budil vždy opěčný pocit: to nejlepší z něho dosud trvá skryto v hlubíně jeho bytosti, skryto a pečlivě chráněno; připadal mi jako řeka ponořená po většinu svého toku pod povrch země. Až jednou její proud vyrazí, ohromí všechny svou mohutností.

Je velice málo těch, o kterých věřím, že svedou napsat velký český román, on by jej bezpochyby napsat dokázal. Čtu většinu jeho knih s potěšením i se zájmem, ale zároveň vím, že se zdaleka ještě všecek nevydal, že naopak za krásnými větami opět ukryl před lidmi část své bytosti a nahradil ji umnými spekulacemi či bravurními variacemi, že to z celého proudu se vydral na povrch jen pramének - proud se dál valí v skrytu k cíli, který nezná nikdo z nás.

Říkám, že by dokázal napsat, co málokdo v této zemi. Je to v něm. Ale zda napíše, kdo z nás to ví? A možná, že on sám sež zeptá: proč vlastně to ode mne očekávají? Copak každá ponorná řeka se musí vydrat na povrch a

vydat své vody na pospas lidem, kteří je promění ve špinavé stoky? Co když směřuje jinam, co když proudí do tajemného hlubinného jezera, aby napojila jeho dosud čerstvé vody?

Kdo z nás si odváží tvrdit, že jediným či nejpřednějším smyslem života pro každého z lidí je vydat velké dílo. Že je zradil (koho a co?), kdo je sice vydat mohl, ale vydat je váhal?

Ponechme každému, ať sám rozhodne o smyslu svého konání i svého života.

Ale vím, že po každé Sašově nové knize budu sahat s nadějí, se vzrušujícím očekáváním, že právě v ní se hlubina otevřela a vydala dar, jež je nám s to poskytnout jen vzácná a neopakovatelná lidská osobnost.

Ivan Klíma

Jak je tomu dávno! Skoro dvacet let...

Bylo to uprostřed léta onoho roku, kdy se nadějně zazelenaly obzory české literatury, objevila se spousta nových talentovaných lidí, žádných mladíčků a mladie, měli za sebou už nějakou tu životní zkušenost. Teď najednou "prorazili".

Bylo to uprostřed léta, vrcholilo nadšení ze spartakiády a my v Literárních novinách jsme cítili nepříjemný tlak opadávajícího čtenářského zájmu. Nebyl to přídech okurkové sezóny, nýbrž přídech jaksi setrvalý, daný stavem redakce. Šéfoval nám proslaveně hodný Josef Rybák, nikomu neublížil (tenkrát), ale taky nikomu nepomohl, pod jeho rukama mizelo všechno, co jen naznačilo nějaký myšlenkový průboj, novost, originalitu. Vanul z něho duch stojatých vod. Nad každým podnětem se ošíval, všemu uhýbal, váhal a byl bezradný. Marně jsme hledali něco pro oživení novin.

Tehdy mě kdosi z redakce Čs. spisovatele upozornil, že mají připraven zajímavý rukopis debutanta Alexandra Klimenta Marie. Přečetl

jsem si tuto novelu a navrhl otiskovat ji na pokračování, abychom čtenářům nabídli nějaké dobré "čtení". Jestli mě paměť nemýlí, byl tehdy hodný pan šéf právě na dovolené, a tak bylo na mně, abych s mladým autorem promluvil v "šéfovně" a dohodl úpravy, krácení, výtvarný doprovod apod.

Pamatuji se na to přesně, čekali jsme ho s Karlem Dvořákem. Byl jsem na setkání se začínajícími autory dost zvyklý, často jsem lektoroval jejich rukopisy a pak sedával s nakladatelskými redaktory při pohovoru, šlo-li o to knížku nějak "dotáhnout", případně přepracovat. Většinou se všichni ochotně podvolovali, chtějíce už už vidět dítko svého ducha vytištěno. V paměti mi navždycky utkvěly dva takové rozhovory, protože se vymykaly průměru: s tvrdošíjným, zarputilým autorem Rušného domu Ludvíkem Vaculíkem a s Alexandrem Klimentem, autorem Marie.

Kliment nebyl vůbec zarputilý, ale působil na první pohled dojmem hotového člověka s pevným názorem. Jednal přitom s námi s noblesou, která byla v jeho letech překvapující. Tento rys jeho povahy jsem zaznamenal okamžitě a musím se dokonce přiznat, že mě

dlouho něčím nepojmenovatelným uváděl do rozpaků. Poznali jsme se pak mnohem blíže v dalších letech nad společnou prací. Ale jeho noblesa mě vždycky v určité chvíli zaskočila svou neobvyklostí, mimořádností v daných okolnostech. Později, o nějaký ten rok později jsem ho potkal po jedné veleboužlivé spisovatelské schůzi, na níž se utajené bolesti a potlačené křivdy vyjevovaly v přexponovaném osvětlení. Šel tehdy tuším s milým panem Jaroslavem Smetanou po Malostranském náměstí a chvíli jsme si povídali. A zase mě překvapila Sašova noblesa, jeho klidný nadhled. Byl to výraz názoru na svět a člověka, který jeho nositel nikomu nevnučuje a bojovně neproklamuje, ale na němž trvá.

Podle mne dala Alexandru Klimentovi jedna ze sudiček povahový rys nad jiné vzácný, takže si ho nemusel - jako mnozí jiní - osvojovat léty a trpkými zkušenostmi. Má štitivý odpor k surovosti, špímě, nesnášenlivosti, aroganci, hanebnosti... jaksí v krvi, koluje mu v žilách od narození. Právě tato zvláštní alergie, patrně zděděná po předcích, v něm vypěstovala potřebu bránit se té chorobě našeho věku úzkostlivou čistotou, slušností,

tolerancí, a z toho, z těchto niterných tlaků doby a jeho duše se formoval jako osobnost a jako autor.

Když se ve dnech bezčasí obracím zpátky a převracím si v duchu všelijak klikatý běh svého žití, dojdou vždycky s úlevou k době, kdy jsem se postupně ocital obklopen novými lidmi a novými přáteli, kteří mi nevědomky pomohli překonat strašlivě záludnou chorobu doktrinářství. Nikdy jsem s těmito kolegy nevedl ideologické debaty a politické spory, nikdy mě nepřesvědčovali o "své" pravdě a nepopírali "mou" pravdu. Naše vztahy se navazovaly ve zcela jiné rovině. Lidé jako Saša Kliment už svou pouhou existencí vedle mne, tím, jací byli, jak se chovali a jak jednali, mi bezděky dodávali idvahu rozejít se se světem, do něhož jsem vrostl od jinošství, se světem, v němž se vznášejí "nad základnou" slova plná ušlechtilostí, která však jsou jen farizejským úkrytem podlostí, msty a podrazů. Vedle těchto nových kamarádů jsem si dokázal v posledních letech života po trpkých zkušenostech najít nové životní těžiště, spočívající na hodnotách staré dob-

ré mravnosti, v nichž neintervenuje žádný nad-
osobní zájem celosvětového vykoupení, ale jen
a jen osobní svědomí.

Mezi těmi, kdo mě k tomu pozdnímu hořké-
mu poznání nevědomky postrkovali, je i Ale-
xandr Kliment. Jak bych tedy nestál teď mezi
těmi, kdo mu vděčně tisknou ruku k padesáti-
nám!

Milan Jungmann

ALEXANDRU KLIMENTOV I ,
 který před dvacíti lety psal básně a v němž
 jsem viděl souputníka i trochu protivníka,
 sám veden touhou být v Čechách BÁSNÍK (ehm,
 holoubkové, že jsme si to nerozmysleli), to-
 to pravím: v zemi čarodějů, jak zdejšek slul
 i sluje..., leč přesněji by mělo být v zemi
 malefiků..., tedy v této zemi, kde se melasou
 jakési dějinnosti brodí všelící slouhové a
 slouhové slouhů, je kdosi jemný s křtitelov-
 sky vztyčeným prstem, jaký vidám u Klimenta,
 vždy trochu podoben jehněti, z něhož je poři-
 zován perzián bářinovských šub. Ó, o to líp
 tu slyšet jehňátka ještě v břiše matky. A i
 Křtitelova hlava byť na tácu, zpívá.

Ale ten detail z Leonardova obrazu o sv.
 Janovi mi s A.K. splývá už dávno. Co do vnitř-
 ního obrazce, neboť jsem přesvědčený, že v du-
 ších jsou tyto obrazy a že jde pouze o to se-
 jmout je jakoby Veroničinou rouškou, že však
 se toto nečiní ve velkém, abychom na světě,
 tj. na svět-le, co obrazy tak zarputile stí-
 rá, vůbec mohli přebývat, tj. abychom nebyli

obklopení incuby, vlkodlaky, ochechulemi nebo vůbec jen beztvarymi hovny všeho budování.

Neboli, že tento muž v zemi, o níž mluvím, je tak dokonale tichého blahoslavenství, že i mluví právě svou tichostí a že je tudíž ve všem tom patřičném nepatřičnost sama tak antientropicky, že mě to čas od času i smiřuje s mou vlastní úlohou v této oboře.

Vždyť "básníci se naučí i slovům stvořeným z hmatu, protože přijali bezpodmínečnou sdílnost". A když jsem už v tom citování:

Podobají se stromům.

Rostou ze země,

ale jejich plody vyzrávají nad zemí
na tenké stopce.

Jiří Gruša

Týká se 30.1.1979

Žít, a psát

Letos uplývá osmnáct let od doby, kdy jsem Alexandra Klimenta ještě neznal. Při té příležitosti na důkaz úplné změny odvážím se nastínit událost, povzbudivou událost, kterou jsem se před několika roky pokusil zařídit a prožít po řádné úvaze právě s ním: za jeho pomoci, s jeho účastí a způlky také na jeho svědomí. Právě má uvážená volba podílníka však způsobila, že se událost vzdálila tomu, co já chtěl prožít, a změnila, vlastně smrškla se v to, co on by napsal. Jak Alexandr píše, přece víme: v jeho příbězích svůdnost je cudná, dráždivé situace jsou nutně elegantní, a pointa - aristokraticky vykroužené ucuknutí, po němž svedený čtenář zůstane v hříchu, kdežto autor nadále Bezúhonným.

Asi tedy před osmnácti lety jsem odevzdal svůj první rukopis, byl to "Rušný dům". Že jsem ho vůbec dopsal, je dílem Ivana Klímy, a že vyšel, zásluhou pozvolného posunu poměrů. Když po tříletém řízení kniha vylezla, octla se pozadu nejen za mou vůlí, ale i

za poměry. Byla to hrubá dřina a já až na jejím konci zatusil, že nadaný autor asi nesmí inventaristicky líčit, jak to doopravdy bylo, nýbrž má volně řídit v čase i událostech. Rukopis ležel v nakladatelství a já jsem s chutí a rychle, jakoby jedním tahem napsal povídku asi šedesátistránkovou. Myslím, že přece jen byla ještě zatížená tím, jak to bylo, ale jazyk, jímž jsem ji napsal, se mi už víc líbil. Ivan řekl: "Napsané je to hezky, ale téma je banální," zamyslel se, "což by ovšem nevařilo," dodal překotně, jako by už mohl vědět, co sám bude hodně psát, "jenomže mně se to zdá trochu...ééé... já nejsem vůbec prudérní... nemá to prostě morálku!" - Hleďme, neřekl jsem si tehdy, jak bych se odvážil dnes, nýbrž jsem se zastyděl. Ivan dále pravil, že ve Spisovateli má právě vyjít Klimentova "Marie", také milostný příběh, jenže viděný originálně z rubu, výborně napsaný, a hlavně s poctivou snahou domýšlet následky.

Po této lekci z literatury četl jsem všecko od Klimenta v nastražení, čím mě ten pán zas mimochodem pokárá. - Svou povídku tu hájit nemůžu: neexistuje, rozškubal jsem

ji o několik let později při jednom zuření ve svých papírech, a nemám z ní už ani skoro žádný dojem. Jestli se nějaká kopie zachovala, má ji možná jedna čtenářka, jmenuje se - "Rybník". A ty, Ivánku, neboj se, však už spěchám dodat, že svou výtku nemíním moralisticky, nýbrž asi tak, že nestačí suggestivně sdělit prožitky, ale že útvar musí mít ještě nějaké poslání.

Svou milostnou literární příhodou chtěl jsem asi dohnat své zpoždění za muži mého věku, včetně těch, kteří ani nepsali. Osud povídky mě však deprimoval na léta, v nichž můj život by velice slušel bezúhonným hrdinům jistého autora, jenž - to mi bylo jasné! - aby tak mohl psát, jistě sbíral životní látku... jak už to autoři dovedou.

Jednou k nám Alexandr přišel, zrovna jsem dělal něco ze dřeva, on mě trochu obdivoval, proto jsem se ho zeptal: "Ty ale jistě znáš ženy, napsals tolik příběhů o nich, jak žiješ?" Usmál se a řekl, v přítomnosti mé manželky řekl: "Milý Ládvíku, já jsem s bolestí dospěl k názoru, že bezpečnější, a konec konců - v našem věku - i pohodlnější,

přitom však v mnohém ohledu i rozkošnější - pozor! - než poznávat ženy, je vymášlet si to o nich všechno!" - Tato zlatá slova, jinak se to nedá nazvat, mě nesmírně, ale nesmírně zarazila. Poznal jsem z nich, že jsem ve svém literárním vývoji pozaději, než jsem počítal.

Tento rozhovor byl naprosto výjimečný, odbyl se opravdu jen takto stručně a nikdy už nepokračoval. Přitom stýkali jsme se tehdy v literárních salónech dost často. My vlastně měli salóny! Takové socialistické, skromné. Dokonce i k nám chodily společnosti, dokud jsem nebyl tak mrzutý, odposlouchávaný a sporný. Moje žena měla Alexandra ráda, byl jí často jediným spojencem v chronických politických debatách, jaké se v salónech raně šedesátých let vedly.

Před několika lety propadl jsem se do zvláštního podzimního stavu, ano, byl podzim, protože se zrovna mezi přáteli jednalo o tom, jak vzpomenout narozenin Jaroslava Seiferta. Koloval a opisoval se "Morový sloup". A při čtení těch nadosobně nostalgických básní dostal jsem pocit, že starý básník, děláje kříž nad svým životem, dělá ho i nad námi mladšími, ba nad mládím mladých. Básníci nes-

li teplé verše do sázárny, počkali si a letěli s knížkou do kavárny; vrátí se ta doba? Kde je ten čas, kdy práce stála jenom práci, nezdařená láska jenom bolest a výtržnost jen pokutu? Kdy mávnutím kouzelné jízdenky byli jste v Paříži? Stát se spisovatelem - stačilo mít talent a psát, stát se inženýrem - stačilo zapsat se a studovat, udělat revoluci - stačilo domluvit se a jít. A ovšem peníze, řeknete někteří. Peníze stačilo mít, na rozdíl od dnešních peněz. Tehdejší svět, připadalo mi v tom podzimním stavu, byl obydlen muži a ženami k rozeznání. A měli přátelství a časopisy, a víno. Kde je víno? Sem s časopisy, napijme se! Chci, aby napsat znamenalo při nejhorším neúspěch, a opít se - jen bolení hlavy. Přátelé, co proboha uděláme? Nešlo by udělat něco, jako by to šlo?

Začal jsem uvažovat, kdo by pro můj projekt byl vhodný, spolehlivý a měl z něho radost jako já. Všecky úvahy skončily u Alexandra, jehož spoutané psaní prozrazuje pousta k trhání. Jeho protivné pointy jen zdůrazňují chybějící správný konec... Ale vždyť on to ví! Samozřejmě jsem uvažoval i o tom, obejít ho a neříct mu nic. Ale pak by se o tom

dověděl odjinud, a dověděl určitě, protože když o tom nepovím jemu, ztratím právě nejschopnějšího muže k mlčení. Dopustím-li, aby se o tom nesprávnou formou dověděl odjinud, bude proti, a už nikdo se ke mně nepřidá: není člověka povolanejšího k zavržení mého nápadu, než je on, povolany k jeho správnému pochopení, přesvědčím-li jej. Můj návrh, až mu ho přednesu, jej nesmírně překvapí! Něco takového by ode mne nikdy nečekal, a to ho zviklá. Je to tak: nezískám-li Alexandra, dál už ani nemusím chodit. S Alexandrem ztrácím básníky dráždivých situací a zůstávají mi vagabundi, kuřáci, ochlastové a žlučníkáři průserů. Z podniku zбудe ošklivá aféra, taková, jaká nám stejně bude hrozit i v případě úplného úspěchu radosti, jelikož nažijeme přeci tenkrát, ale teď.

Požádal jsem Alexandra o schůzku. Sešli jsme se na Žofíně. Promyslel jsem si předem slova, jimiž ho oslovím. Obracím se nejdřív na tebe, Sašo, řeknu mu, protože buď mě pochopíš a můj návrh je šťastný, správný a má naději, nebo budeš proti, a pak od něj rovnou upustím. V tom případě zachovej absolut-

ní mlčení. Povaha věci, kterou ti chce přednést, je taková, že vyobrazení už úmyslu bez pokusu o provedení znamená ostudu skoro takovou jako nezdařilý vykonaný skutek. - Nezdar skutku, vyzradím čtenáři předem, přinesl by nám nikoli snad prvorepublikánkou kocovinu a dočasný výsměch či skandál, který každý lepší básník promění v literární zisk; v dnešních poměrech takový nezdar znamená intervenci policejních vozů, sirény, výslechy, vyhazovy z práce. A přece jsme neměli v plánu nic horšího, než z čeho se kreslí zimní úsměv na později zestárлых ústech. To by vám mohl dosvědčit Alexandr.

Alexandr mě poslouchal pozorně. Občas zastavil kroky, naklonil se na patách dozadu, zvedl v údivu obočí, zatímco mu v úsměvu klesly koutky úst. Mluvil jsem souvisle asi deset minut. Ještě nikdy jsem tak riskantně nemluvil jazykem toho, ke komu mluvím. Alexandr Kliment byl zaujat a začal klást otázky. Po chvíli už návrh sám modeloval. Padla jména několika lidí, bez nichž by událost neměla barvu a tón. Několik jiných jmen jsme zamítli, jedni ani druzí nesmějí se to nikdy dovědět! Uvažovali jsme o prostředí, čase a

udavači. - Právě mi ale napadá, že už hodnou chvíli si zkaženější čtenář myslí, že mělo jít o nějakou oplzlost. Alexandr by vám mohl dosvědčit, že vůbec ne!

Jednali jsme asi hodinu, počala na nás padat odpovědnost. Začínal jsem se bát, ačkoli se ještě nic nedělo. Žádný takový strach nejevil Alexandr. Ten šel do radostné události volně s půvabem, jaký by tu neměl nikdo, buďsi Klíma, Kohout, Havel či Sidon, ba ani já. Strojil rozkoš do cudnosti a k žádosti přidával vzdělaný šarm. Očekávaný svůdný sesuv celého našeho spolku přátel, zasluhujících si trochu veselí, se ušlechtilě stácel v chlapecký smích. Noc nad zamýšleným stolem se ani nevíme jak změnila v chladné šedé ráno a bylo vidět, že ani jedna z vypitých láhví není poškozena, ani se žádná necítila překocena po Alexandrově vyličení svého pádu. Saša přijal nápad a rozváděl jej, jako bychom to skutečně měli psát spolu.

Zvedl jsem dlaň proti pointě a řekl: "Nechci, abys mi své rozhodnutí řekl dnes. Přemýšlej do zítřka."

Rozešli jsme se. Ještě jsem mu zopakoval příkaz mlčení. Ne, nemůžeme se radit s

přáteli, jak se radíváme o politických krocích; rada - zrada. Leckdo z těch, s kým bychom se radili, lekl by se předem, a není možná čeho. Předložíme jim svůj plán formou hotového pozvání. Kdo odmítne, nedoví se co.

Příštího dne jsme se sešli u tanku. Alexandr už zdálky nesl odpověď na tváři: usmíval se, podali jsme si beze slov ruce, srovnali krok a kráčeli k nábřeží Vltavy, nad níž začínalo žloutnout stromoví. Alexandr se občas zastavil a polohlasitě se smál. "No co!" Odporoval jsem jenom tak. Chvillemi jsme se tichým smíchem až potáceli. "Ale já to myslel vážně," připomenul jsem. "Já to také zcela vážně vzal," odpověděl. "Je to, Ludvíku," řekl, zastavil se proti mně a se změněnou tváří dopověděl: "smrtelně vážné, a já jsem tě pochopil dokonale. Obávám se necméně, ne, já to vím, tady v této zemi, v tomto nádherném městě, pro naši generaci - vše je ztraceno." - "Tak proč tu zůstáváme," řekl jsem. "Protože, protože sem patříme. My sem patříme." - "Ale co tedy, proboha, budeme dělat," řekl jsem a nevím už, co jsme se rozhodli udělat, neboť naše hlasy se klátivou chůzí ztrácejí po nábřeží.

Absolutní mlčení, spolehlivá shoda v tom, co se nemá prozradit, dodnes trvá. První bod naší radostné věci byl splněn. Ale o čem tedy bude nostalgický úsměv našich starých přátel v zimě?

Ludvík Vaculík

(Listopad 1978)

Jak se tak pomalu ztrácíme

jeden druhému z dohledu, začínáme si být, často a jaksi bizarně, dávnými vzpomínkami, přestože bydlíme čtvrt hodiny od sebe. Těch let, co jsme pracovali se Sašou denně v redakci, a těch řečí, co jsme tak zaujatě vedli, bloumajíce Prahou. Občas jsem vídal jeho děti, nejdřív malé, potom větší, zavrtané v klukovských posedlostech. Kolik je jim teď? Dospělí lidé. Občas jsem se u Klimentů díval, jak se po etapách mění obrazy Sašovy ženy Jiřiny, malířky. Naposled malovala zástupy nebo shluky lidí v jakémisi zoufalém panickém pohybu před blíže neurčenou katastrofou nebo smrtelným nebezpečím. Na nebi se rozprostíraly požáry nebo sírově a oranžově žlutá žhnutí, nebo se tam právě přehnal jakýsi nadzemský uragán. Ty shluky a davy byly jako křik sebeobránné bezmoci.

Ale kdy to bylo, to naposled? Tehdy, co byl Saša recepčním? Tehdy, co jsem já byl hlídačem? Asi tam teď visí jiné obrazy.

Četl jsem za ta léta, co se nevidáme, tu a tam něco nového, co Saša napsal. Několik her, fejetony, málo. Napsal asi velké a podstatné věci. Kdesi to snad lidé čtou v knížkách, v nějakých zemích. Ale to neznám. Znáám ty hry. Jedna je o červotočích: klinicky čistá, bolestně jemná, bizarně přesná jako hieroglyfické červotočí chodbičky ve starém dřevě. Jako šepot v Číně - to je jeho slovo.

Skoro nic už o Sašovi nevím. Jen to, že už zase dávno není recepčním v tom periférním hotelu. I to tehdy dělal tak urozeně a s šlechtickou vybraností, jako dělá všechno. Už dávno zase píše, ale čtenáři v této zemi nevědí dnes nic o velkolepých jemnohrách jeho talentu, o skvělé invenci jeho básnící češtiny.

Mám v sobě uloženou jednu jeho hodně starou povídku. Jmenuje se Útlý host. Podivínský jemný starší pán, trochu pedant, vážný, nikam nezařaditelný, chodí léta do lidové restaurace, do předměstské velkojidelny, takové té šalandy na rychlé polykání potravy. A celá ta léta si zdvořile a vytrvale objednával jehněčí s pohankou, olivy a jasmínový čaj. Vrchní, zpočátku popuzený, potom

trochu škodolibě pobavený a nakonec přivyklý tomu tichému bláznovství, má pro hosta s nespelnitelným přáním za ty roky jakousi uctívou sympatii, skoro plaše přátelskou slabost. Jednou, když se kuchyňský personál dostane korporativně do povznesené nálady, spunktuje vrchní se šéfkuchařem pro svého fatálního hosta překvapení. Rozhodnou se, že mu po tolika letech přání splní. Stane se, krmě je připravena, personál prožívá zvláštní, na restauraci čtvrté cenové skupiny přímo neobvyklé dojetí. Celý podnik je napjat očekáváním. Host přijde, zopakuje jako vždycky obřad vybírání, a objedná si - hovězí s mrkví.

Nevím, co teď Saša píše, ale nemohl se změnit. Musí psát stále totéž: o tajemstvích a nepředvídatelnosti. O stříbrné růži uprostřed odřené a unavené degradace čehokoli. O groteskní hře, kterou si s lidmi hraje život. O nespelnitelných přáních.

Kdybych mohl, dal bych mu dnes tu stříbrnou růži.

Sergej Machonin

Milý Sašo,

pro osvěžení paměti připomenu celkové znění zápisu, k němuž jsme se v našich setkáních tolikrát vraceli. Zní takto:

"Já miluju květinu, že uvadne, zvíře - poněvaď pojde; - člověka, že zemře a nebude, poněvaď cítí, že zhyne na vždy; já miluju, - více než miluju - já se kořím Bohu, poněvaď - není -. Každý člověk by miloval druhého, kdyby mu rozuměl, kdyby v něj mohl nahlédnout, léč..."

Zdá se mi, že tento zápis není nahodilým nápadem nebo letným poznamenáním, kterého básník v té či oné podobě ve své tvorbě použije. Jde spíše o zkratkovitě fixování o b - j e v u , v jehož světle se od nynějška Mácha bude ve světě orientovat a jehož přítomnost určí celé dílo. Literární historie již zaznamenala, že se uvedený zápis objevuje v pozměněné podobě v Máchově próze Křivoklad, ale protože se domnívala, že jde o pouhý zápis, nikoli objev, uniklo jí, že se varianta uvedené myšlenky vyskytuje také v Márince a co více, že tento objev dává klíč k pochopení

Máje. V Márince se říká: "Ona věděla, určitě věděla čas, v kterém nevyhnutelně pojit musí; čas ten nebyl daleko, a přece mi vyjevila, jak náramně miluje život tento, jak trudno jí, v tak mladém věku tak krásnou opustiti zem."

Máchův objev ztotožňuje lásku se soucitem, a proto musí být něco dokonalejšího a vyššího než láska - soucit, a tím je pokora před Bohem. Máchův Kat přestal věřit v Boha, a jeho proklamovaná láska ke každému zvířeti, ke každé květině a každému člověku je slučitelná s ukrutnostmi, protože je ztotožněna s pouhým soucitem, zvracejícím se snadno v pohrdání.

Dalekosáhlé důsledky této záměny se ukazují v Máji, kde se velmi rozdílně a různorodě věci, jako je náklonnost, pud, vášně, touha, označují stejným slovem: láska.

Pouze na jediném místě Máje se objevuje něco, co je příbuzné nebo blízké skutečné lásce a zásadně se tedy odlišuje od marné a neuskutečnitelné pouhé touhy. Je to okamžik, kdy se vězeň pokořuje před Bohem (který není), a tato osvobozující pokora, vylučující jakékoli pokoření před mečem,

charakteristické pro Kata, je současně prohlédnutím toho, co o p r a v d u je; pouze tomuto zraku je dáno spatřit 'zemi krásnou, zemi milovanou', a pouze v této chvíli se uskutečňuje s l a v e n í , které je podle Máchy 'hlavní oučel' básně.

Tvůj

Karel Kosík

30.1.1979

Milý Sašo,

básně ani zdravice psát neumím, a tak Ti napíšu docela obyčejný dopis.

Psal se rok 1965 a já Tě osobně vůbec neznal. V Literárkách vyšel Tvůj úvodník, v němž jsi psal, že jsi už unaven tak zvanou "komunální kritikou", těmi věčnými stížnostmi na věčně tytéž drobné každodenní nešvary života v novotnovském Československu; snad jsi volal po nějaké hlubší analýze poměrů; v co Tvůj úvodník vyústoval, si už přesně nevzpomínám. Já v té době byl unaven něčím podstatně jiným: množstvím obecných řečí, spoustou rozbředle "antidogmatických" koncepčních úvah, kterým jejich autoři přikládali často tak nadozírný význam, že byli ochotni k tomu, aby je mohli nerušeně rozvíjet, obětovat i leccjaké konkrétní a podle jejich mínění přízemně okrajové, ba téměř "komunální" věci: osud tak či onak postiženého člověka, osud nekonformního časopisu, osud konkrétního kulturního činu. Ve jménu progresivistické diskuse (v základních věcech bez tak - a nutně - polovičaté) o svobodách v

socialismu byly mnohdy okázale přehlíženy takové "titěrnosti", jako persekuce lidí, kteří se skutečně zachovali svobodně. Tvůj úvodník mi tehdy padl do rány, nejen proto, žeš byl unaven něčím jiným než já, ale i proto, že určitým příkladem, kterého jsi se v něm dotknul (padající římsy), se mi přímo nabídl jako "nahrávka na smeč": a já svůj obsáhlý proslov na jakési slavnostní konferenci Svazu spisovatelů založil ^{celý} na těch římsách a na nepřímé (anebo vlastně přímé) polemice s Tvým úvodníkem. S určitou mírou tolerovatelné demagogie jsem rozvíjel obraz po chodníku se sunoucí mateřské školky, kterou potká taková přízemně komunální nehoda, že na ni spadne římsa, a pln mladického zápalu jsem pak mluvil o tom, oč naléhavěji se těch dětí i jejich rodičů dotýká komunální téma říms než všechny chytré eseje v Literárkách o budoucnosti světa. Byl jsem - a vlastně dodnes jsem - příznivcem konkrétní starosti o konkrétního člověka a byl jsem - a vlastně dodnes jsem - skeptikem k různým úvahám o "systémových" či "strukturálních" změnách, za nimiž tuhle konkrétní starost necítím a které se mnohdy jeví jako "vznešený" únik

z "nevznešené" skutečnosti. Sice jsem Tě v tom svém paličském proslovu (téměř jim tu slavnostní schůzi rozbil) nejmenoval, ale každý věděl, na který úvodník narážím.

Od té doby uplynulo třináct let, já Tě osobně poznal, stali jsme se - jak doufám - dobrými kamarády, prožili spolu tisíc a jednu hezkých a těžkých chvil, ale o téhle věci, pokud si vzpomínám, jsme nikdy spolu nemluvili (nanejvýš žertem na nějakém večírku).

Je to zvláštní: dnes, kdy Tě už tak dobře znám, mi připadá téměř absurdní, žes to byl právě Ty, kdo se stal tehdy mým terčem. Vím totiž, že jsi všechno jiné, než ti, na které jsem se - formou polemiky s Tebou - tak rozohňoval: jsi přece právě ten, kterému - aspoň jak já Tě znám - není a nikdy nebyl lhostejný jednotlivý lidský osud a který nikdy nebyl ochoten na tento osud zapomenout jménem nějaké ideologické TÉZE, byť té nejprogresivnější. Nechci říct, žes nenapsal to, cos tehdy napsal - ale buď jsi to myslel jinak, než jak jsem to já pochopil, nebo než jak to vyznělo, anebo jsi prostě podlehl subjektivní optice člověka blízkého redakci LN, jejíž bedra se tehdy nepochybně hroutila pod

tunami stížností čtenářů na tuny jednotlivostí, které jim ztrpčují život. Ale ať už tomu bylo jakkoli, vědět tehdy, že onen Alexandr Kliment, který byl pod tím úvodníkem podepsán, je onen jemný a citlivý Saša, kterého mám tu radost mít za svého přítele, byl bych překonal svůdnost té příležitosti a to, co jsem řekl, byl býval řekl jinak - bez těch říms anebo třeba i s nimi, ale bez odkazu k Tvému úvodníku.

Jde o historku dávno zapomenutou, ale mně se zdá, že taková slavná věc, jako jsou Tvé padesátky, je pro mne taky tak trochu "nahrávkou na smeč", byť v jiném smyslu než tehdy ten Tvůj úvodník, totiž ve smyslu právě opačném: chápu to jako výzvu, abych vrhl světlo na - pokud si vzpomínám - jediný stinný bod v historii našeho kamarádství.

Mám návrh: až zase budou vycházet Literárky, napíšu do nich úvodník, Ty ho na nějaké konferenci podrobíš zdreující kritice a budeme si kvít.

Kéž by to bylo už brzo!

Ne proto, že bych se tak hrozně těšil na dobu, až ze mne bude pan Ludvík mámit místo fejetonu úvodník, ale proto, že to bude

doba, kdy bude moci v Čechách vyjít "Nuda
v Čechách" a kdy tudíž v Čechách skončí nuda.

Všechno dobré Ti přeje

Vašek Havel

Fejeton s přáním

A už je tady zase zima i s havrany a dlouhé večery a zimní snění, dokonce v tichu prvního sněhu.

V takové chvíli se dobře přemýšlí o tom, co bylo. Vzpomněl jsem si, že ještě před nějakými dvaceti lety visely pouliční lampy na drátech přes ulici nebo volně na kandelábrech, houपालy se v poryvech větru, na roletách ložnic tančily bizarní postavy z pohádek a ulice byly plné živých stínů. Teď jsou jasné a mrtvé. Nepopírám, že je to technicky vzato pokrok, ale pěkné to není. Člověk se příjemně necítí, protože si připadá jako v hlídaném prostoru a musí myslet na to, že by mohl být ukradený - nebo že by měl přeskočit plot nejbližší zahrádky a zmizet v temnotách.

V takových chvílích se také krásně sní o tom, co by mohlo být. Jeden můj vážený známý se mi při víně svěřil, že si zvláště rád představuje, co by se všechno rázem vyřešilo, kdyby se politikové od západu i od východu,

kteří ještě dnes vidí svět jako prostor pro uskutečnění svých strategických plánů a nechtějí brát na vědomí, že v tomto prostoru žijí lidé s vlastními představami o budoucnosti, zmenšili rázem tak, že by se vešli do krabice od bot. Domnívá se, že by pak jejich myšlenky a nároky dostaly správné proporce - pro Kašpárkovo divadlo.

Mé zimní snění je daleko přízemnější a je nesporně ovlivněno tím, že jsem kdysi býval Členem. Představuju si, že bychom potom, až se poměry stanou zase normálnějšími, uspořádali s přáteli veliký Mítink Díkůvzdání a pozvali na něj Pracovníky, kteří se obzvlášť zasloužili o rozvoj české kultury a jmenovitě české literatury tím, že ji prostě odehnali od oficiálních koryt, že ji poučili, bez čeho bez všeho se ještě dá žít, počínaje telefony a konče uměleckými svazy a zajištěnými příjmy, a přinutili ji existovat tak, jak se na živoucí kulturu obecně sluší: na okraji společnosti, zato v plné míře vnitřní svobody. Mimořádně pilní Pracovníci - několik jich znám, ale nebudu je jmenovat, aby si předem nezáviděli - by samozřejmě při té příležitosti dostali upomínkové me-

daile, jako třeba Koniášův odznak zdatnosti za nejméně deset zabavených svazků Edice Petlice nebo Řád kostnického července za jednoho nepodmínečně odsouzeného autora, případně opisovače. Představuju si, že by při takové slavnosti bylo hodně smíchu, veselí a bodrosti, jak to má být ve shromáždění lidí, kteří cítí, že odvedli dobrou práci.

Ale to všechno tady plácám jenom proto, že se mi chce a zároveň nechce mluvit o padesátinách Alexandra Klimenta, neboť je to jubileum, jak sám vím, velice nepříjemné a plné rozporů. Děti v zimě narozené se sice častěji budí do tmy a strachu a říká se, že mají tudíž lepší průpravu pro život, nakonec to však asi vyjde nastejno. V některých chvílích se člověku kolem padesátky zdá, že vlastně prožil všeho všudy jediný den, ještě ráno se styděl sprostých slov, v poledne vezl ženu do porodnice a vpoledvečer vdával dceru, v jiných okamžicích má pocit, že prožil století a viděl už všecko, co mohl vidět a že by bylo nejlíp, kdyby slastně usnul až do ztracena. Jestliže není úplný tupec, ví už bohužel naprosto přesně, co do té chvíle napsal (možná, že už nikdy nebude mít sílu vědět to tak přesně) a opatrně uvažuje o tom, co

by ještě napsat mohl. Ví už, že konvice není bezedná, a co v mládí lehkomyšlně rozžbryndal, už se do ní nikdy nevrátí.

Kdykoliv se pětím, bohužel zřídka, s Alexandrem Klimentem, vždycky mám pocit, že u nikoho z mých vrstevníků a literárních přátel tak přesně k sobě nepřiléhá osobnost a dílo - samozřejmě^{ne} ve smyslu věrnosti autobiografických motivů a příběhů, ale v hlubinné příbuznosti, nebo spíš totožnosti životního postoje autora a jeho hrdinů. Jsou si vědomi svých lidských závazků, svého lidského poslání a prožívají je s neodvolatelnou vážností, která se nejspíš podobá vážnosti věřícího člověka - i když nezapadá do žádného z hotových náboženských systémů. Ani v porážce, v životním krachu, nedovedou se osvobodit gestem, jímž by prostě nároky na sebe samé odhodili, cynickým úšklebkem nebo laskavou kapitulací před vlastní slabostí. Je to přetěžký úděl pro hrdiny, pro autora i pro člověka Alexandra Klimenta, ale také nezaměnitelné prvenství a jedinečnost: u žádného autora naší generace není touha po nápravě světa, po zlepšení lidských věcí, tak hluboce osobní záležitostí, nikde není tak hluboce

spjata se samým procesem tvorby. Vědomí poslání, vědomí odpovědnosti člověka stává se v Klimentově próze až snad stavebným estetickým principem, se všemi výhodami a nevýhodami, které taková umanutost přináší.

Lidem, jako je Alexandr Kliment, je těžké něco dávat, něco přát. Jsou celiství. A tak mu přeju jenom trochu jubilejního zimního ticha, když havrani navečer odletí a napadne čerstvý sníh, než posypou silnice a odmetou chodníky. V tu chvíli i neurvalý čas našlapuje kočičími tlapkami a dobře se sní i o tom, co bude.

Jan Trefulka

V Brně v prosinci 1978

Román metaforikův

Klimentova NUDA V ČECHÁCH je román. Autor jako by tomu vždy plně nedůvěřoval, a tak jeho stavbu semtam vyztužil konstrukcí, například náhodnou účastí jednoho a téhož tajného policisty v uzlových situacích příběhu. Bylo to zbytečné. Román drží pevně pohromadě postava architekta Mikuláše Svobody, který je zároveň vypravěčem. Berme tedy text především jako svědectví o hlavním hrdinovi.

Mikuláš je zvláštní muž. Jeho zvláštnost netkví v jeho vnějších osudech - ty jsou téměř typické pro čtyřicetiletého českého intelektuála: rozvedený po šestiletém manželství, prakticky nemajetný, vázaný složitým citovým poutem k ženě, která se nikdy nestala jeho manželkou, zamilovaný do své profese, a přitom pochopivší, že jeho odborné představy a tvůrčí sny jsou neuskutečnitelné v politickém a hospodářském klimatu jeho země. Zvláštní je způsob, jakým Mikuláš slovně zachycuje lidi a věci tohoto světa.

Mikulášova žena Jarmila to celkem přesně vystihuje, když předvádí Mikulášovi, jak se asi v jeho fantazii přetváří jejich společný milostný zážitek v obraz: "Maličko jsem pochopila, co nevyslovuješ. Řeknu to za tebe. Viseli jsme na zdi vesmíru. Pod námi ležely kuličky zralých hroznů a nad námi ležely kuličky planet. Máš metaforickou morálku a já jsem se naučila ji respektovat."

Metafora je opravdu metodou Mikulášova záznamu skutečnosti.

Takové proměňování probíhá i v lidové poezii. Píseň o děvčeti, které zapomnělo na noc zavřít vrátka zahrádky a k jehož hanbě tam vešli formanští koníčky a pošlapali trávu, je jedinou rozvedenou metaforou erotického děje. Mikulášova erotika se v románu projevuje navlas stejně, jen slova pocházejí z jiného slovníku: "Hudební nástroj byl vystaven podle přesných zákonů, které houslař propočítal nebo aspoň objevil zkušeností, linka melodie je však volná a úplná jako Jarmilina radost. Tu já pyšně a závistivě sdílím. Tak za tahem barev rozkoše s modrým odstupňováním mi kreslí trivium abstraktního obrazu, který nazírám daleko přes zeď

soucitu jako krajinu. Můj něžně shrnutý mozek do vnímavého symbolu citlivé hmoty pátrá v těsné pění mezi tvýma nohama a tam až nízko pod tvým srdcem nalézá sebe sama v zdrobnělé podobě. Těká tam v tobě proti mně malý božský prst, jako by ti v zádech ležel maličký, vyčítavě nastavený muž.

Jarmila dlouho a pozorně sledovala moji nespokojenost a pak řekla: 'Mnou do žádného království neprojdeš. Ve mně je stěna. Opři se! Neboj se! Zavři oči!'

'Chceš mě zbavit posledního kousíčku studu?' řekl jsem.

'Tobě nestačí, co cítíš až do konečků vlasů? Tak o tom mluv a vyprávěj, bez obav a pravdivě!' řekla Jarmila.

'Dovol mi aspoň takovou malou metaforu, tak něžnou, jako jsi ty,' řekl jsem. 'Ta pravdivá a jasná slova, která mám k dispozici, jsou sprostá.'

Mikuláš jako architekt vychází z respektu k člověku i přírodě, brání se dobovému zvyku znásilňovat je. Vydělává si sice na živobytí i tuctovou neuměleckou dřinou, ale ve své "paralelní" existenci se touží dotýkat světa stoudně, křehce a něžně.

Jeho metaforické nazírání tím však není vysvětleno úplně. Musím opět citovat - a opět milostnou epizodu, tentokrát náhodnou noc u náhodné známé. Takto líčí Mikuláš jejich společné usínání a probuzení:

"Lehněte si do houpací židle," řekla a zhasla.

Měkce jsem usínal. Mělký spánek se se mnou občas zhoupł jako ukotvená loďka. Zpod přivřených víček jsem v šeru viděl lesk hudebního nástroje jménem helikón na zdi a ta zeď byla svázaná nahoře stropem a dole podlahou; nemohl jsem se podívat do žádného vedlejšího prostoru. Byl jsem uvnitř domu. Teprve když už hodnou chvíli moje houpací židle zůstala stát úplně tiše a nehybně na svém jednom místě jako ta loďka, která sedla na dno, Miládka se začala svlékat do postele proti helikónu. Malířsky podaná bělost jejího těla opakovala beze zvuku mohutné a křehce vinuté čáry nástroje, který teď byl taky jen zdánlivě beze zvuku. Byl slyšet tah damásku a přesyp peří a růst sosen a pnutí kličku, z nichž se tu sestávala její postel, ale ona se tu k spánku neukládala, ona do své postele nastupovala jako do vozu. Šel

jsem chvíli zamyšleně bokem spolu s koly, která razila moji krajinu, potom v čele s koňmi a potom jako dítě v nákladu voňavého sena; to přece musíš taky znát, necháš hlavu spadnout naznak, zelený horizont se obrátí vzhůru nohama a po cestě, která vede modří nedomodří, se nad tebou, se pod tebou houpe lucerna a bílý oblak s kulovitým břichem. Vemena jeřabin ti pohladí tvář. A nevíš, jestli z věčného bdění konečně po prvé usínáš, nebo jestli jsi ze sna konečně po prvé a možná naposled opravdu bdělý a dospělý jako strýček Boleslav.

Probudil jsem se první. Miládka ještě spala. Postel nebyla úzká, ale nebyla ani široká; rozhodně se nikdy zásadně nemínila pro dva, to se dalo docela dobře spočítat, a Miládka se nijak neuskrovňovala. Taky nemohla. Skrovné, něžné úsporné byly jen její součástky, malé ruce, prsty, kotníky sotva jako přezky, ústa a lalůček ucha jako spřežka, koleno podobné pláněti; detailní profil z dílny Matyáše Brauna. Zato už vlasy, teď rozhozeny po polštáři jako plný černý snop a boky jako šance postavené proti válce a stažené masívem zátarasů u půlení bran."

Ano, je to krásně pracovaná próza, až příliš krásně, pracovaná s odstupem, zálibně prodlévající na detailech - ale nemohu se zbavit dojmu, že také svézálibná a sebezhlíživá, opilá vlastními obrazy víc než svým předmětem. Mikuláš je estét. Jeho přítel, kněz Štěpán, to definuje otevřeně: "Mikuláši, pro tebe i krucifix je estetická situace."

Důsledná estetizace poznamenává nejen Mikulášovy vzpomínky a vyznání, ale i samy jednotlivé prvky, z nichž se románově skládá jeho život. Jedna jeho přítelkyně, kreslička z projekce, ho upoutává "ovocným půvabem", s jakým po celý den pojídá jablka, a pak tím, že si vymýšlí a zapisuje do sešitu hádanky. "Má to hlavu, má to oči, (slunce se bojí). Nemá nohy, nemá rohy, (a přece stojí). Co je to?" Mikuláš vymýšlí s ní "a podařilo se nám krásně uhodnout, co je židle a co je stůl, jak chutná chleba a jak chutná sůl." Není Mikuláš ve svém vyprávění tím kouzelníkem, který daleko rafinovaněji než kreslička Růženka zakouzluje podobu věcí? Není svého druhu překladatelem "z jazyka do jazyků", jak metaforicky pojmenovává svou ženu Jarmilu, vášnivou překladatelku a plnitelku nakladatelských

smluv a termínů? To vychutnávání slov, kterému se oddávají při dobré večeři v dobré restauraci je hluboce a organicky spojuje. A není Mikuláš také jakýmsi slovním malířem a nezávidí právě proto své další vnitřní příbuzné Olze její výtvary malované na plátně? Nakonec vezměme Štěpána, kněze, který přestal věřit v Boha, ale koná dál své povinnosti duchovního, vědom si jejich tradiční etické i estetické hodnoty: stal se svědomitým h e r c e m kněze. Není to zase jen kompoziční transformace samého Mikuláše, například jeho snahy neporanit žádnou svou milenkou otevřeným vyslovením pravdy o komplikovanosti vztahu k ní, o tom, že i při objetí se dívá vlastně spíš do krajiny než na tu, kterou objímá, anebo o tom, že v ní hledá jinou, vzdálenou ženu? Pravda, Mikuláš je nepravdivý z ohleduplnosti, ale musí zároveň cítit, jak se přitom esteticky vyjímá a jak je jeho metaforika krásná. "A nevím," říká o tom, "komu bych se měl omluvit za to, že zároveň mluvu, a zároveň že se dívám."

Není komu se omlouvat. Je však nutno domyslit estétovu zpověď až do konce.

Část Mikulášova vzpomínkového pásma se

odvíjí z vnějšího podnětu: Mikulášova přítelkyně a milenka Olga, známá a úspěšná malířka a po svém druhém muži majitelka dvojího státního občanství, nabídne Mikulášovi, že ho vezme s sebou do emigrace. Při výměně názorů padne osudná věta: Olga se domnívá, že se Mikuláš rozhodl jít s ní, protože ve své zemi "nemá co opustit". Mikuláš je dotčen, pochopí, že mezi ním a Olgou není opravdový vztah - a zůstane v Čechách. Jeden z důvodů, proč zůstává, je opět metaforizovaná zástupka, tentokrát dětský zážitek s otcem: "Obrátil mě vzhůru nohama, držel mě za nohy a řekl, a teď koukej, koukni, a já jsem otevřel oči, které mi stály těsně nad vrcholky trav, a krajina, která mi ještě před chvílí ležela u nohou, ležela mi teď u nebe, a jako by mě cosi udeřilo do prsou, jako bych se náhle, prudce, náruživě nadechl, zahltil vůní bylin, která tu a tam taky tak stála těsně pod vrcholky trav, vlii se do mne prostor, v němž se zrcadlila, obracela krajina a já byl v té krajině a ta krajina byla ve mně a bylo to na Trojánkách. (...) Tak vzniká láska."

Vím, že se metafory nemají brát doslova, a nechci Mikulášovu lyrickou argumenta-

ci rozebírat. Jen se ptám: Potřebuje láska zdůvodnění? Snáší je vůbec? Dá se její zrození popsat slovy, nebo tu mají slova pokorně zmlknout? Není její přítomnost tak samozřejmá jako sám život, ba ještě samozřejmější? A není ten, kdo ji obásňuje argumentem, podezřelý z toho, že víc než svou milovanou ženu nebo zem miluje svou lásku k ní a sebe v té lásce?

Druhá - podle mne nejsilnější - kapitola románu se jmenuje Lýkovec. Mikuláš v ní se stává svědkem tragédie: Olžin první muž Václav uteče z tábora nucených prací a postřelen se vrací do svého kraje; umírá na Štěpánově faře a přátelé zastelou jeho mrtvolu do starobylé postele, "jejíž ořechová čela byla vykládána jemnou řezbou z třešňového dřeva. Na oblaku stojí anděl s rozpjatými křídly, hlavu jakoby snící sklonenu k dlouhému náustku v dlani jedné ruky; vytrubuje. V druhé ruce vztažené vzhůru nese hvězdici. Čelo v nohách intarzií zrcadlově opakovalo. Jen druhá andělská ruka se nevztahovala vzhůru, nýbrž v rychlém pohybu chtěla zachytit hvězdu taďy už padající do peřin." Ráno policisté prohlížejí faru a jeden z nich - ten, který se v ro-

mánu vyskytuje několikrát - mrtvolu najde, ale nevydá úřadům. Olga, Štěpán a Mikuláš ji po odchodu policistů pohřbí ve farské zahradě, místo urovnají, přinesou drny, ale nikdo je nedokáže ušlapat. Ráno však jsou přece jen ušlapány. "Zahradou přešel tichým krokem Ježíš a udělal za nás, co jsme jakoby opomněli, ale ve skutečnosti nemohli, nechtěli, odmítli udělat."

Slova jsou tu v rovnováze s tíhou události, metaforika se ke svému prospěchu ukázala, neboť její magnetický pól tu tvoří neozdobná pravda. Proč jinde estetizace převažuje?

Zde vrcholí mé pochyby o Mikulášovi, o důslednosti a neúprosnosti jeho autoportrétu. Přál si je autor vyvolat? Nebo nechal svého hrdinu promluvit v duchu Grahama Greena "To- to jsem já, a kéž mi Bůh odpustí"? Netroufám si odpovědět a nejsem si jist, zda je to jen má nedostatečnost. Zda totiž NUDA V ČECHÁCH není román založený na nedokončené autorské analýze hlavní postavy.

Milý Sašo, toto bych uveřejnil, kdyby bylo kde. Takhle Ti to posílám ze starého ka-

marádství ve Tvůj jubilejní den. Jistě to stejně kamarádsky přijmeš. Kromě toho se pobavíš - je to směšně vážně Ti vykládat o románu, který znáš líp než nejlepší kritik, natož pouhý suplent, a sáhodlouze z něho citovat. Ale co dělat, musíš strpět i tohle.

Buď hodně zdrav

Tvůj

Milan Uhde

Brno, prosinec 1978

Hledání tvaru v próze Alexandra Klimenta

Alexandr Kliment vydal svou první knížku, když mu bylo třicet pryč. Měl na svém kontě nejen slušné zkušenosti životní, ale i literární, a značnou teoretickou erudici.

Rukopis své zatím poslední práce dává z ruky po téměř dvaceti letech.

Roky mezi tím - jistě neméně rušné než předešlé - naplnil Kliment dvojím způsobem; jednak systematicky formuloval svoje občanské postoje a snažil se tak aktivně zasahovat do společenského zápasu o pokrok, jednak - uměleckou a teoretickou činností - upřesňoval a prohluboval svoje názory o poslání umění.

Současně se tedy věnoval práci, která kladé především důraz na věcnost a přesnost jazykového projevu, a činnosti velmi programově a usilovně zaměřené na řešení závažných estetických otázek literární tvorby. Z nich u Klimenta zaujímá přední místo problematika výstavby prózy a funkce, jakou v tomto procesu má básnické pojmenování a obraz.

Fakt, že se Alexandr Kliment zaměřil právě tímto směrem, nesvědčí však o nějakém úzkém formalistním zaměření, ale naopak o plodném vlivu, kterým se navzájem ovlivňují oba obory jeho činnosti. Ostatně v obou případech vystupuje Kliment jako obhájce výsostných práv umění, do jehož světa nemá vstoupit nic cizorodého, vnějškového a omezujícího.

V tvůrčích otázkách to znamená, že se skutečnost do uměleckého díla neotiskuje mechanicky a přímo, ale zprostředkovaně, neboť umělec ji v procesu tvoření přetavuje a přehodnocuje esteticky. Jenom tak mohou slovo, věta, motiv, metafora, všechny prostředky uměleckého uchopení reality vstoupit do kontextu díla jako živé a fungující složky jeho umělecké a významové tkáně.

Také vysoké nároky na intelektuální úroveň jsou společným znakem všech Klimentových jazykových projevů. Liší se jen funkce, pro niž je nástroje užito. Pečlivé, až filigránsky detailní zacházení s každým slovem, větou, významem cítíme stejně v přísné věcnosti a přesnosti analytického rozumu publicistické stati (za mnohé např. článek Aktivita nepojmenovaných, LL z března 68), jako v umělecké próze. Tu však společenské problémy

a realie, tak ostře vykonturované publicistou, ustupují kamsi na horizont, a to nikoli aby byly oslabeny či zmizely vůbec, ale aby se objevily jako sourodá součást uměleckého obrazu světa ještě naléhavěji.

Mezi realitou světa skutečného a světem umění je most. Pro Alexandra Klimenta je jím spisovatelovo nitro, "v němž se (svět) proměňuje v obraz, v obraz nadšení a smutku, v obraz účasti a zároveň i protestu vůči tomu, co se nesrovnává s jeho individuálním svědomím, s jeho pojetím světa" (z projevu na IV. sjezdu spisovatelů).

První Klimentova knížka, novela Marie, vyšla na přelomu padesátých a šedesátých let. Bylo to období - zjednodušeně řečeno - zápasu o literaturu protidogmatickou, neschematickou, která by svým obsahem mířila k závažným problémům současnosti a zároveň splňovala vysoké nároky umělecké. Úloha Klimentovy prvotiny v tomto sebeuvědomovacím procesu byla bezesporu důstojná, stejně jako bylo významné i to, co si nad jejími stránkami vyjasňovala kritika, i když její dobově determinovaný zájem především o tzv. otázky

obsahu mířil přece jenom jinam, nežli kam autora táhlo jeho srdce.

Novela Marie totiž nejen pojednala závažný etický a sociální problém, ale současně znovu nadhodila důležitou otázku specifiky umělecké tvorby a tvárných postupů moderní prózy.

Vyprávění v první osobě stejně jako to, že básnivý vnitřní monolog titulní postavy Kliment učinil dominantou novely, naznačily, že v popředí autorova zájmu není (a napříště stále silněji nebude) pouhé tlumočení odpozorované a odposlouchané skutečnosti, ale že jím je a bude napětí mezi realitou a jejím básnickým pojmenováním a básnickým obrazem.

Výtka, že na tak prostou ženu, jako je Marie, je její vnitřní monolog příliš básnivý a jeho metaforika neúměrně bohatá, nebyla bez logiky. Klimentovi přece šlo nejen o přesnou analýzu, ale především o obraz člověka a jeho světa. Právě proto, že chtěl ukázat jeho složitost, proměnlivost a nejednoznačnost, nastoupil nesnadnou cestu hledání uměleckého tvaru už na samém začátku své umělecké činnosti.

Téma nabídla autorovi doba, která také vymezila rámec v podobě reálií a kliše z rodu ještě bezproblémového poklusu k světlým zítřkům: tématem se tu prostě vyšlo vstříc společenské objednávce. To podstatné, co je in nuce v novele obsaženo a co se bude v dalším vývoji autora rozvíjet, je už za touto omezující hranicí. Alexandr Kliment bude - vždycky znovu trochu s údivem - hledat tvar pro svá zjištění, jakými nevyzpytatelnými cestami, kolika odrazy a odstínováním prochází prchavá chvíle života, jediný drobný krůček i osudový krok, prchavý milostný dotyk i trvalé milostné pouto. Už Marií se touto cestou vydal. Jsem přesvědčen, že docela spontánně a rád.

Druhou, nevelkou novelu nazval Alexandr Kliment Setkání před odjezdem^{x)}. Na její okraj autor předznamenává: "Stále ještě hledám styl. 'Setkání' je pro mne v tomto ohledu významný mezník, krok od metafory k přesnému popisu."

x) Klimentova sbírka básní Těžká voda stojí mimo můj hlavní zřetel. Proto ji ponechávám stranou.

Nechci autora opravovat, nicméně první slovo, které se nad Setkáním nabízí, je podobenství. Přesně vyprávěným příběhem, "přesným zápisem" je možná vystavěn půdorys novely, dialog i jednotlivé scény, avšak sám osobě přesný popis o celkovém smyslu novely nerozhoduje; plní funkci stavebního plánu, podle něhož jsou vybudovány jednotlivé scénérie, kulisy, hlasy a rozhovory. Avšak i když je to valná část vlastního textu, těžiště novely je na necelých třiceti stranách ústředního rozhovoru dvou hlavních postav. Bez nich by novela byla pouhým shlukem etud, záznamů či popisů náhodných zvuků či věcí. Teprve až je každá částička novely jakoby zvnitřku prosvícena obrazem nočního rozhovoru bývalých manželů na lůžku hotelového pokoje, spojí se smysl novely v jeden celek; molová tónina dialogu, dokonce dvou či tří jeho posledních stránek, podala klíč k pochopení příběhu o marném usilování, o marnosti setrvávání a rozchodů, o marném hledání i předstírání, o zmarněném údělu. Kliment postupně odkrývá nové a hlubší vrstvy obrazu, aby v závěru novely zmizely obrysy věcí a zajiskřil obraz čirého vztahu dvou lidí, kteří nebyli ani dob-

ří, ani zlí, kteří byli jenom nezřetelní jako figury a nápis na fresce městské hlásky.

Po dvou novelách (a sbírce veršů) vydal Alexandr Kliment dva svazky povídek. První vyšel v polovině šedesátých let a nese název *Hodinky s vodotryskem*.

Marii Alexandr Kliment vybudoval na zvláštním postavení a užití vnitřního monologu titulní hrdinky, zvláště jeho obraznosti a básnivosti, v kontextu novely. V Setkání před odjezdem zkusil vystavět jednu z jejích scén jako dominantní pro významovou a uměleckou strukturu novely. *Hodinky s vodotryskem* jdou dál.

Hned při prvním čtení povídek je nápadné jejich zvláštní vnitřní napětí mezi obrazy jednoznačného významu a obrazy neurčitými, překvapivými, mnohoznačnými. Kliment - jako by chtěl čtenáře vést od překvapení k překvapení - porušuje hranice určitosti. Všechno je stále znovu podrobováno zkoušce, která má prokázat relativnost jednou uchopeného smyslu a sugerovat pocit nejistoty.

Neustálým přeskupováním hierarchie jednotlivých složek povídky vzniká dojem samostatné existence básnických obrazů. Jejich

podoba vzniká a vyplývá ze zvláštních zákonů, které se vymykají nejen logice věcí, ale i lidské zkušenosti a schopnosti nepochopitelné pochopit a překonat.

V Hodinkách s vodotryskem - jako by se chtěl přesvědčit o tom, co všechno lze - zkouší Kliment jednotlivé složky uměleckého díla počínaje jazykem a konče napětím, které vzniká mezi pojmenováním a obrazem (např. nemocná - lékař, viz povídka Antibiotikum). Zároveň však toto období zkoušek a důkazů končí. Autor je připraven uchopit obraz skutečnosti v jednotě všech jeho složek, protože zvládl kardinální problém literární tvorby: našel odpověď na otázku jak.

Přestože mezi sbírkou povídek Hodinky s vodotryskem a rukopisem posledního Klimentova románu je velká časová rozloha, domnívám se, že obě práce mají společného jmenovatele: rozkoš z čistého psaní, uspokojení nad tím, jak si autor podrobil prostředky a nástroje, s nimiž pracuje, a jak je kultivoval, a poznání, že lze svět proměnit v obraz.

Hodinky s vodotryskem tak představují

podstatný pokrok v autorově hledání stylu. I když se v budoucnu postupy v nich užité již nebudou opakovat doslova a v takových kvantech, přinesou užitek, protože autor pochopil a vyzkoušel, jak se dělá literatura, jak lze využít spisovatelského řemesla, nashromážděného bohatství jazyka a intimní znalosti profesí, lokalit, lidských typů, tvůrčích oborů a nevím čeho ještě k realizaci vlastního estetického projektu.

O druhé sbírce povídek, kterou pod titulem Bezúhonní vydal Alexandr Kliment v osmašedesátém roce, jen letmo. Sama o sobě sice nabízí několik podnětů (například problém rámcové povídky, neobvyklého a málo užívaného tvaru, který autora nakonec pohltí) avšak odpověď ani na jeden z nich by podstatně nerozšířila poznání o autorovi a jeho vývoji. V Bezúhonných se zkoušejí věci někde jinde předtím už vyzkoušené, bystří se smysl pro detail, procvičuje se výstavba dialogu nebo jindy vyprávění, což se možná jednou objeví jako hotový stavební prvek většího celku. Nic víc, i když ani to není málo.

Po téměř devítileté nucené odmlce napsal Alexandr Kliment román. Bez ohledu na to, jaký bude mít ohlas, je jisté, že jde o práci, která si zaslouhuje nevšední pozornost. Už proto, že se Nuša v Čechách hlásí do poměrně bohaté sbírky próz kladoucích si otázku po smyslu našich nejnovějších dějin a osudu generace dnešních padesátníků v něm.

Pokus Alexandra Klimenta vyvolával - alespoň ve mně - očekávání, čím novým do tohoto souboru přispěje on, neboť dosud se o tento úkol pokoušeli vesměs komunisté nebo ti, kteří podstatnou část svého života spojili s komunistickým hnutím.

Alexandr Kliment však moje předpoklady zvrátil a rozbil napadřť. Přečetl jsem jeho Nušu v Čechách několikrát; neříkám, že jsem zklamán - jsem jednoduše jinde, nebo jak se lidověji říká, vedle. Budiž prozatím přijato vysvětlení, že jsem podle setrvačnosti svého mozku a svých zkušeností očekával zrození dalšího společenského románu arci napsaného někým, kdo má jinou optiku. Kliment si úkol napsat široce založenou společenskou fresku prostě nedal. Dal si za úkol vytvořit obraz paralelního člověka. Nad otázkou co po-

stavil otázku jak. Nuže: Jak?

Deset kapitol románu Nuda v Čechách má názvy Krajinka, Lýkovec, Sněhulák, Balvan, Truhlice, Projekt, Vinohrad, Sívý koutek, Paternoster, Trojánka. Každá má svůj námět a svého protagonistu. Všemi prochází hlavní postava, Mikuláš, architekt, s jehož příjmením Svoboda se čtenář setká někde po třetině textu. Jeho vnitřní monolog, který nejednou bez přerывu přechází v řeč autorskou, je zároveň významovou osou románu i její subjektivní reflexí a básnickým obrazem. Postavy Mikulášovi blízké mají také jen křestní jména: jeho osudová láska Olga, malířka; svého času jeho manželka Jarmila, překladatelka; Olžin první muž Václav; Mikulášův přítel Štěpán, kněz; bratr Běda. Dvě postavy mají pouze příjmení: ředitel Mikulášova ústavu Rychta a Kormund, architekt, přítel z mládí. Dále jsou v Mikulášově světě ještě dvě ženy - křestní jména: Růženka a Miládka. Pak už jen anonymní postava pracovníka bezpečnosti a několik epizod.

Ústřední problém, který prochází celým románem a tvoří jeho rámec, je otázka, zda Mikuláš odjede do Paříže nebo ne. Na pozadí stereotypní a nudné Mikulášovy práce projek-

tanta a kolem jeho rozhodování krouží osudy všech ostatních postav.

Ovšem říci o Klimentově románu toto je totéž co neříci nic.

Jeho těžiště neleží v přesné dokumentaci doby (i ona zde je, ale jakoby na pozadí) ani netkví v příběhu (který se ostatně nesnaží zachovávat ani chronologickou posloupnost). Smysl románu skládají jednotlivé obrazy Mikulášova vnitřního světa. Jejich vzájemná konfrontace a osvětlování novými odstíny významů, jejich prolínání, oslabování či zesilování vzájemného napětí, vytváří složitou osnovu románu.

Ano, je důležité poznat osudy jednotlivých postav i epizody z jejich života, je nutné znát i události a reálie, ale to vše a další není ještě obraz. Obraz Nudy v Čechách, obraz Mikulášova života není jen souhrnem jednotlivin, z nichž každá poukazuje pouze k nějaké určité stránce skutečnosti. Obraz Nudy v Čechách je ukončen až ve svém celku, kdy nemíří jen k nějaké dílčí skutečnosti, ale kdy poukazuje celou tou dlouhou konfrontací Mikuláše a světa ke skutečnosti celé. Projekce obrazů a jejich skladba do

výsledného celkového smyslu románu mají pak představovat nikoli aranžmá strnulých gest a úsměvů, ale skutečnost - umělecké dílo, žijící už vlastním životem.

Na jednom místě Mikuláš Svoboda říká: "Alternativa je prostá: nuda nebo revoluce. Já si s těmi pojmy nejen hrál, já je domyslel do všech důsledků... mám domyšleno, a nic jsem neudělal." Tento pocit uloženého a nevykonaného úkolu vyvažuje Mikuláš vědomím o vlastní prázdnotě. Ale protože má "svou zkušenost, jak v rozpadu a taktak při zhroucení udržet kulisy drobných zážitků ve světle laskavých slov a nebránit atmosféře, která chce být krásná", nachází východisko v panestetismu, který se nejen rozprostírá nad jeho celým světem, ale který je sám vlastním smyslem Mikulášova života. "Tvůj estetismus je krutý," říká Mikulášovi Olga a postihuje tím základní Mikulášův postoj ke skutečnosti: Svět, práce, láska, city jsou Mikulášem chápány jako obrazy; poměřovány jeho estetickým postojem rozplývají se, mizí, unikají mu bez jeho vůle. Jako mizí ujíždějící vlak

či obraz krajiny, osvětlený náhle jiným barevným odstupňováním. Jako jediný relativní pevný bod prochází obrazem Mikulášova života jeho přítel kněz.

Nuda v Čechách tak patří k románům, o kterých se říká, že kdyby měl autor vysvětlit, co chtěly říct, musel by je napsat znova. Děje a osudy, epizody i události kardinálního významu sice prolétají prostorem románu, ale zasahují jenom ty, kteří se chtějí dát zasahovat, kteří byli do reality vtaženi nebo do ní se sami vklínili. Mikuláš, který stojí nad a mimo ni, zůstává nedotčen v milostivém objetí své estetické prázdnoty.

Nudou v Čechách zatím vyústilo dosavadní celé Klimentovo myšlenkové a umělecké směřování. Pokusil jsem se to naznačit. Věren svému estetickému kodexu, konfrontoval Kliment osud jednoho z příslušníků své generace v poválečných dvaceti letech s obrazem tohoto osudu, řek bych vyrostl v jeho nitru. Čtyřicetiletý Mikuláš Svoboda na konci roku sedmašedesátého zůstává v Čechách. Na jeho dlani leží jediné slovo, "které už ani není slovem, nýbrž jen vzpomínkou na příběh, který ani nebyl příběhem, ale jen pohledem, uvi-

děním, zřením a nazřením..." Kruh se uzavřel. Svět, který ze slova vyšel, byl přetaven v obraz - slovo.

Vyšel jsem z představy Alexandra Klimenta o smyslu umělecké tvorby, jak jsem ji pochopil z jeho prózy. Proto jsem ponechal mimo zřetel nejen verše, ale také televizní hru Barometr, na jejíž okraj by bylo spíš na místě promluvit o hlubokém a citlivém vztahu Alexandra Klimenta k lidem a k jejich osudu. Ale to by byla jiná kapitola, kterou bych jednou také rád napsal. I tak jsem dospěl k poznání, že svět umění Alexandra Klimenta je nadán vážnou a kultivovanou citlivostí pro křehkou kresbu člověka, kterému se život zde a nyní stal údělem.

Karel Kostroun

Do sborníku přispěli:

Karol Sidon	3
Božena Komárková	9
Josef Škvorecký	20
Zdeněk Urbánek	24
Ivan Klíma	61
Milan Jungmann	76
Jiří Gruša	81
Ludvík Vaculík	83
Sergej Machonin	93
Karel Kosík	96
Václav Havel	99
Jan Trefulka	104
Milan Uhde	109
Karel Kestroun	120